

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

Факультет історії, права і публічного управління

Кафедра всесвітньої історії

**Організація та методика підготовки, написання й захисту
дисертаційного дослідження з історії**

Методичні вказівки до проведення практичних занять
та самостійної роботи здобувачів ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 Історія та археологія

Організація та методика підготовки, написання й захисту дисертаційного дослідження з історії. Методичні вказівки до проведення практичних занять та самостійної роботи здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія. – 52 с.

Розробники:

Мельничук Олег Анатолійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Методичні рекомендації розглянуті і схвалені на засіданні кафедри всесвітньої історії.
Протокол № 1 від «27» серпня 2020 року

ВСТУП

«Організація та методика підготовки, написання й захисту дисертаційного дослідження з історії» є навчальною дисципліною підготовки доктора філософії, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 – Історія та археологія, освітньо-наукова програма – «історія та археологія». Навчальна дисципліна вивчається на першому курсі (1 семестрі) загальним обсягом 3 кредити ЄКТС (90 годин). Форми підсумкового контролю: залік. Для здобувачів денної форми навчання навчальним планом передбачено 30 аудиторних годин (10 год. лекцій та 20 год. практичних занять) та 60 год. самостійної роботи. Для здобувачів заочної форми навчання – 10 аудиторних годин (4 год. лекцій та 6 год. практичних занять) та 80 год. самостійної роботи.

«Організація та методика підготовки, написання й захисту дисертаційного дослідження з історії» є обов'язковою навчальною дисципліною. Вона має істотне значення як базис для реалізації самостійного дисертаційного дослідження. В ході вивчення навчальної дисципліни аспірант здобуде знання про теоретико-методологічне забезпечення підготовки і захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії з історії та археології. Успішне вивчення аспірантами навчального курсу сприятиме завершенню формування в них методологічної та наукової культури, гнучкому сприйняттю джерел і історичних фактів, ефективному застосуванню отриманих знань у науково-дослідницькій діяльності.

Під час практичних занять аспіранти: ознайомляться з організацією науково-дослідної роботи в Україні на сучасному етапі; сформулюють цілісні теоретичні уявлення про методологічні принципи побудови і специфіку методів написання дисертаційного дослідження; вироблять здатність формулювати та реалізовувати наукові завдання, застосовуючи методології теоретичних і практичних наукових досліджень; засвоять методичні правила і вимоги оформлення рукопису дисертації; усвідомлять сутність організації підготовки і захисту дисертаційного дослідження з історії.

Викладені у навчально-методичному посібнику плани практичних занять, окрім запитань рекомендованих для розгляду, містять методичні вказівки для аспірантів із підготовки до занять, рекомендовані джерела, основну та додаткову літературу, запитання і завдання для закріплення матеріалу, завдання для самостійної роботи.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

1. Основні види і форми науково-дослідної роботи аспірантів.
2. Методологія та методика наукових досліджень.
3. Загальна схема наукового дослідження.

Методичні вказівки до заняття

Перше практичне заняття присвячене розгляду загальних підходів до наукової творчості.

Розглядаючи **перше питання**, аспіранти мають розкрити різні класифікації видів та форм науково-дослідної роботи. Узагальнюючи їх, мають детально проаналізувати такі види науково-дослідної роботи як: науково-дослідна компонента навчального процесу; самостійна науково-дослідна пошукова робота; науково-дослідна робота під науковим керівництвом. Щодо останнього виду науково-дослідної роботи, слід наголосити, що, як правило, вона здійснюється відповідно до планів науково-дослідних робіт, індивідуальних планів наукової роботи аспірантів і докторантів.

Форми науково-дослідної роботи аспіранти мають виокремити на основі суб'єктів науково-дослідної роботи і напрямів їх роботи. При цьому зазначається, що аспіранти і докторанти реалізують наукові інтереси у роботі над дисертацією під науковим керівництвом, а також беручи участь у наукових семінарах, науково-теоретичних та науково-практичних конференціях. Форми наукової роботи та їх виконання зазначаються в індивідуальних планах наукової роботи.

У підсумку розгляду питання має бути відзначено, що усі види і форми науково-дослідної роботи аспірантів спрямовані на активізацію їх творчого мислення, застосування сучасних наукових методів у вирішенні конкретних ситуацій в економіці, що сприяє підвищенню якості підготовки спеціалістів для галузей господарства та кадрів науки.

При розгляді **другого питання** аспіранти мають усвідомити, що приступаючи до наукового дослідження, винятково важливо озброїтись розумінням методології та методів наукової роботи, адже науково-дослідна робота вимагає знань і вмінь використання методів наукового пізнання, застосування логічних законів і правил, наукових засобів і технологій.

Методологію слід розглядати як вчення про структурну побудову, логічні конструкції, методи і принципи розв'язання наукової проблеми; у широкому розумінні – як вчення про основоположні принципи побудови, форми і засоби наукового пізнання дійсності.

Варто також окреслити основні функції, які виконує методологія: визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять; створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах і логіко-аналітичному інструментарію наукового пізнання.

Узагальнюючи, аспіранти мають відзначити, що методологія означає концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної та систематизованої інформації про досліджуваний предмет.

Аспірантам слід зрозуміти, що методологія визначає загальну стратегію дослідження і складається з чотирьох рівнів: фундаментальні або філософські принципи; загальнонаукові принципи; конкретно-галузеві принципи; конкретні методики і техніки для вирішення обраних наукових задач. Аспіранти мають назвати та коротко охарактеризувати основні

принципи кожного із чотирьох рівнів, акцентуючи увагу на власне історичних методах: порівняльно-історичному, статистичному, ретроспективному, методі актуалізації тощо.

Підсумовуючи аспіранти мають усвідомити, що методологія наукової роботи — це система поглядів, система описів певних предметів, або явищ їх побудови, функціонування, що сприяє їх розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей.

Розглядаючи **третє питання**, аспіранти мають усвідомити, що кожне наукове дослідження, від творчого задуму до кінцевого оформлення його результатів здійснюється індивідуально кожним здобувачем. Його проведення та оформлення результатів має певні загальні методологічні та методичні підходи, що прийнято називати вивченням у науковому сенсі. Дуже важливим є розуміння того, що вивчати в науковому сенсі – означає, передусім, бути науково об'єктивними, не відкидаючи фактів, які важко пояснити або знайти їм практичне застосування, або ж коли вони з якихось міркувань не подобаються досліднику.

Аспіранти мають скласти уявлення про метод пізнання як про сукупність прийомів або операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих реалізації поставленої мети і розв'язанню конкретних наукових задач. Характеристиці аспірантами підлягають два рівні наукового дослідження – емпіричний та теоретичний, кожному з яких притаманні свої методи дослідження.

У процесі розгляду питання, надзвичайно важливо вказати на логічну послідовність виконання наукової роботи: обґрунтування актуальності теми; постановка мети і визначення конкретних завдань дослідження; визначення об'єкта і предмета дослідження; підбір необхідного інструментарію для отримання, узагальнення, аналізу і систематизації фактичного матеріалу; опис процесу дослідження та його наслідків; обговорення її результатів; формулювання та обґрунтування висновків і оцінка одержаних результатів; оформленням повного тексту

В аспірантів має сформуватися усвідомлення того, що на кожному з перерахованих послідовних кроків (етапів), як правило, відбуваються уточнення, деталізація, коригування робіт, завдань, підходів. Особливо це стосується підготовки тексту дослідження, відпрацювання його остаточної структури та змісту.

Запитання для самоконтролю

1. Які види науково-дослідної роботи Ви знаєте?
2. Класифікуйте форми НДР здобувачів вищої освіти.
3. Що Ви розумієте під поняттям «методологія дослідження»?
4. Назвіть основні функції методології.
5. Охарактеризуйте методи історичного дослідження.
6. Які Ви знаєте основні етапи виконання наукової роботи?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

1. Загальні вимоги до змісту дисертації.
2. Структура дисертації.
3. Вимоги до основних структурних елементів.

Методичні вказівки до заняття

Практичне заняття присвячене загальній характеристиці дисертаційного дослідження як виду науково-дослідної роботи. При розгляді **першого питання**, аспіранти мають знати, що, відповідно до Вимог до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН від 12 січня 2017 р дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії готується державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису в твердій або м'якій палітурці та в електронній формі. За бажанням здобувача дисертація може бути перекладена англійською мовою або іншою мовою, пов'язаною з предметом дослідження, з поданням перекладу до спеціалізованої вченої ради. Вона містить висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку.

При цьому слід зауважити, що теми дисертацій пов'язують, як правило, з напрямками основних науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, затверджують ученими (науково-технічними) радами для кожного здобувача персонально з одночасним призначенням одного або двох наукових керівників.

Важливо відзначити, що дисертація на здобуття доктора філософії повинна містити результати проведених автором досліджень та отриманих нових науково обґрунтованих результатів, які у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки.

Аспірантам слід наголосити, що дисертація готується автором особисто. Нові наукові результати і положення, вміщені в ній, мусять витримати своєрідний іспит під час публічного захисту. Як наукова праця вона повинна мати внутрішню єдність і свідчити про власний внесок її автора в науку. Нові рішення, запропоновані здобувачем, потрібно добре аргументувати і критично оцінити порівняно з уже відомими. У дисертаціях, які мають прикладне значення, наводяться відомості щодо практичного застосування отриманих автором наукових результатів, а в дисертаціях теоретичного спрямування — рекомендації стосовно використання наукових висновків.

Таким чином, аспіранти мають усвідомити, що дисертація – це, по-перше, кваліфікаційна праця, а по-друге, праця, що містить нове розв'язання важливої наукової проблеми або конкретного наукового завдання.

Важливо пам'ятати, що основу змісту дисертації має становити принципово новий матеріал: опис відкритих фактів, явищ і закономірностей, а також узагальнення вже відомих даних з інших наукових позицій або аспектів. З огляду на це матеріал може містити дискусійні питання, пов'язані з переглядом наявних поглядів та уявлень. Зміст дисертації повинен відповідати вимогам оригінальності, унікальності і неповторності наведених положень.

Характерними ознаками форми викладення змісту дисертації є високий ступінь абстрагування, активне застосування математичного апарату і засобів логічного мислення, а також аргументованість суджень і точність наведених даних. Орієнтуючись на читачів, професійна підготовка яких найвища, здобувач мусить включити до тексту весь наявний знаковий апарат (формули, графіки, діаграми, схеми, таблиці, латинські та грецькі позначення і т. ін.), тобто все те, що становить «мову науки», зрозумілу лише спеціалістам. У мовностилістичному оформленні матеріалу слід враховувати особливості наукового стилю мови, головною рисою якого є об'єктивність, що впливає із специфіки наукового пізнання. Необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати наукових досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Не зайвим буде зауважити, що назва дисертації має бути якомога коротшою, відповідати обраній спеціальності та суті розв'язаної наукової проблеми (задачі), вказувати на мету дисертаційного дослідження і його завершеність. Часом для більшої конкретизації до назви можна долучити невеликий (4-6 слів) підзаголовок.

Розглядаючи **друге питання**, слід підкреслити, що структуру та правила оформлення дисертації на сьогодні визначають «Вимоги до оформлення дисертації», затверджені наказом МОН від 12 січня 2017 р. Відповідно до підзаконного акту, дисертація на здобуття доктора філософії повинна мати такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основна частина; список використаних джерел; додатки. Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

Варто зауважити, що оскільки дисертація є кваліфікаційною працею, її оцінюють не тільки за теоретичною науковою цінністю, актуальністю теми і прикладною значущістю отриманих результатів, а й за рівнем загально методичної підготовки, що передусім знаходить відображення в її композиції. Зрозуміло, що немає і не може бути жодного стандарту композиції дисертаційної праці. Кожен автор вільний обирати такий порядок подання наукових матеріалів, який, на його погляд, найліпше, найпереконливіше розкриє його творчий задум, а їх розміщення відповідатиме внутрішньому логічному зв'язку етапів дослідження.

Висвітлюючи **третє питання**, слід зупинитися на основних вимогах щодо структурних елементів дисертаційної роботи.

Зокрема, титульний аркуш дисертації оформляється за формою, наведеною у додатку 1 «Вимог...». Слід наголосити аспірантам, що новим структурним елементом є узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації у вигляді анотації державною та англійською мовами для ознайомлення зі змістом та результатами дисертації. Анотація може подаватися також третьою мовою, пов'язаною з предметом дослідження. В анотації дисертації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та за наявності практичного значення. Зразок анотації наведено у додатку 2 «Вимог». Обсяг анотації становить 0,2 - 0,3 авторських аркуша. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти.

Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації. Зокрема, вказуються наукові праці: в яких опубліковані основні наукові результати дисертації; які засвідчують апробацію матеріалів дисертації; які додатково відображають наукові результати дисертації.

Аспірантам слід наголосити, що зміст дисертаційної роботи повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок. Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

Варто зауважити, що основна частина дисертації має містити: вступ; розділи дисертації; висновки. Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами.

У вступі подається загальна характеристика дисертації, а саме: *обґрунтування вибору теми дослідження* (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання); *мета і завдання дослідження* відповідно до предмета та об'єкта дослідження; *методи дослідження* (перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків); *наукова новизна отриманих результатів* (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше); *особистий внесок здобувача* (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт); *апробація матеріалів дисертації* (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення); *структура та обсяг дисертації* (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися: *зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами* - вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота; *практичне значення отриманих результатів* - надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

Важливо зауважити, що в розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел. У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших

матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації. За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

Аспіранти мають зауважити, що Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку. Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 «Вимог».

До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації: таблиці допоміжних цифрових даних; протоколи та акти випробувань, ілюстрації допоміжного характеру; інші дані та матеріали.

Важливо наголосити, що обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі. При цьому вказуються наукові праці автора у послідовності, наведеній у пункті 4 розділу III «Вимог».

Запитання для самоконтролю

1. Сформулюйте визначення дисертації, назвіть її ознаки.
2. Назвіть характерні ознаки викладення змісту дисертації.
3. Який нормативний документ визначає структуру та правила оформлення дисертації?
4. Назвіть структурні елементи анотації дисертації.
5. Які Ви знаєте способи формування Списку використаних джерел?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Організація творчої діяльності.

Винесене на самостійне опрацювання питання є надто важливим, оскільки дає можливість кожному здобувачеві розробити власні алгоритми самоорганізації наукової діяльності та знайти для себе способи мотивації для проведення наукового дослідження.

Науківці-початківці мають зрозуміти, що творчий процес здійснюється дослідниками не лише в періоди творчого пориву, оскільки для досягнення кінцевої мети важливий не так порив, як копівка і добре організована праця. Доречною у цьому випадку є цитата П.І. Чайковського: «Натхнення народжується тільки з праці і під час праці»... «Навіть людина з карбом генія нічого не дасть не тільки великого, але й посереднього, якщо не буде пекельно працювати».

Корисними для аспірантів стануть запропоновані принципи наукової праці, вироблені та запропоновані досвідченими науковцями: постійно думати про предмет дослідження; не працювати без плану; контролювати хід роботи, обмежувати ширину охоплення теми та глибину її розробки. Стануть у пригоді аспірантам також деякі поради щодо техніки роботи на основі публікацій і власного досвіду здобувача: при виконанні великої роботи доречно звільнитися від дрібних сторонніх справ; не можна робити дві

справи одночасно, що в свою чергу не означає, що не варто чергувати складну і просту, особливо механічну роботу; варто знайти індивідуальні засоби «втягування» в роботу та обрати час роботи з максимальною творчою продуктивністю; особливу увагу слід звернути на допустиму тривалість праці та необхідний час відпочинку.

ЗАВДАННЯ

Обґрунтувати актуальність теми власного наукового дослідження.

Обґрунтування теми власного дослідження, по суті, дозволить аспірантам визначити початковий стан обраного наукового дослідження. Адже обрання теми аспірантом, її правильне розуміння та оцінка з точки зору своєчасності та соціальної значущості значною мірою характеризують його наукову зрілість і підготовленість. Правильна постановка та ясне і чітке формулювання наукової проблеми має не менше значення, ніж її вирішення. Саме вибір проблеми великою мірою визначає стратегію дослідження взагалі і напрямок наукового пошуку, зокрема. Сформулювати наукову проблему – означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже досліджено та висвітлено в науковій літературі і те, що досі невідомо науці в якості предмету дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>

Про затвердження вимог до оформлення дисертації. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Етичний кодекс ученого України // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Основна література

Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.

Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.

Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.

Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.

П'ятницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2017. 342 с.

Додаткова література

Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / [за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є Артюхова, І. О. Дегтярьової]. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.

Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособ. Киев: МАУП, 2002. 216 с.

Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. Київ: АБУ, 2002. 480 с.

Бірта, Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / [М-во освіти і науки України, Вищий навч. заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»]. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 141 с.

Бобилєв В. П., Іванов І. І., Проїдак Ю. С. Методологія та організація наукових досліджень: підруч. Дніпро : ІМА-пресс, 2014. 644 с.

- Воротіна Л. І., Воротін В. Є., Гуткевич С. О. Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: посіб. для аспір. і здоб. наук. ступеня. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 76 с.
- Гоцуляк В. В. Дидактичний вимір теоретико-методологічних засад історичного пізнання // URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76865/26-Hotsulyak.pdf?sequence=1>
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 447 с.
- Демківський А. В., Безус П. І. Основи методології наукових досліджень : навч. посібн. Київ : Акад. муніцип. упр., 2012. 276 с.
- Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
- Здобувачу наукового ступеня: метод. реком. / [упоряд. С. В. Сьомін]. Київ : МАУП, 2002. 184 с.
- Иванов В. В. Методология исторической науки. Москва : Высш. шк., 1995. 320 с.
- Каламбет С. В., Иванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Днівськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
- Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навч. посіб. для аспірантів / [скл. С. С. Єрмаков. Харків : ХХІІІ, 1998. 96 с.
- Клименюк О.В. Методологія та методи наукового дослідження: навч. посіб. Київ : Міленіум, 2005. 186 с.
- Ковальченко І. Д. Методы исторического исследования. Изд. 2. Москва : Наука, 2003. 486 с.
- Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.
- Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ., курсантів, аспірантів та ад'юнктів / [за ред. А.Є. Конверського]. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
- Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010, 176 с.
- Космина В. Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу : монографія. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2011. 310 с.
- Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
- Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.
- Мельник Л. Г. Предмет и методология исторической науки. Москва : Наука, 1995. 735 с.
- Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [С. Е. Важинський, Т. І. Щербак]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
- Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / [В. П. Волков, М. А. Подригало, О. П. Кравченко та ін.; Харк. нац. автомоб.-дорож. ун-т та ін.]. Луганськ : СНУ, 2009. 351 с.
- Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [уклад. В. М. Михайлов та ін.]. Харків : ХДУХТ, 2014. 220 с.
- Пілющенко В. Л., Шкрабак І. В., Словенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навч. посіб. Київ : Дібра, 2004. 344 с.
- Попковская П. Я. Методология научных исследований. Минск : Информ-прес, 2006. 182 с.
- Санцевич А. В. Методика исторического исследования. 2-е изд. перераб., доп. / [отв. ред. Ф. П. Шевченко]. Киев : Наук. думка, 1990. 212 с.
- Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень. Київ : Знання, 2005. 309 с.
- Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Методология и методы социологических исследований. Киев : МАУП, 2000. 304 с.
- Тельвак В. Історіософія та методологія історії: Конспект лекцій. Дрогобич, 1999. 106 с.
- Тош Дж. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. Москва : Весь мир, 2000. 296 с.
- Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження: наук.-метод. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.
- Юринець В. Є., Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

Тема 2. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

1. Основні етапи виконання дисертаційної роботи.
2. Історіографічно-джерелознавчий аналіз досліджуваної проблеми. Методологічний інструментарій
3. Правила та прийоми написання тексту дисертаційної роботи.

Методичні вказівки до заняття

Розглядаючи **перше питання**, аспіранти мають усвідомити, що після вибору теми дослідження, визначення його мети та завдань, спільно із науковим керівником вони мають розробити і затвердити план виконання дисертаційної роботи, який ляже в основу індивідуального плану наукової роботи. В ньому визначаються етапи, види проведених наукових робіт та терміни їх виконання.

В цілому, процес підготовки дисертаційної роботи можна умовно поділити на три головних етапи. *Перший етап* – вивчення бібліографії з обраної проблеми. Для цього слід ознайомитися зі змістом тематичних, системних та алфавітних каталогів бібліотек, а через Міжнародну інформаційну систему Інтернет — з наявністю видань в Україні і за рубежом. У кожному конкретному випадку потрібно звертатися за допомогою до наукового керівника і бібліотечних працівників, які можуть надати відповідні консультації по суті поставлених питань. Вивчення літератури і джерел варто будувати таким чином, щоб домогтись всебічного: з'ясування стану джерельної бази дослідження обраної теми; визначення рівня її розробки у науковій літературі; перегляду архівних матеріалів, бібліографічних довідників, енциклопедичних видань й посібників, які зберігаються у фондах бібліотек; ознайомлення з оглядовими статтями у працях; оволодіння апробованими методами експериментального дослідження тощо.

Другий етап – вивчення архівних джерел, матеріалів і літератури з метою збору необхідного для виконання роботи матеріалу. Науківцям-початківцям варто виробити власну методику роботи з науковою літературою та джерелами. Основою інформаційно-пошукового апарату є каталоги, як електронні, так і паперові, оскільки не вся інформація про джерела та літературу може бути внесена до електронних каталогів. Дуже важливо виписати всі вихідні дані про книгу чи статтю та зафіксувати бібліотечний шифр. Перше дозволить користуватися літературою за встановленими стандартами, друге — оперативно знаходити її у фондах бібліотеки.

Аспірантам слід пам'ятати, що будь-який дослідник не може прочитати всю літературу – для цього просто не вистачить часу. Тому бажано знайомитися із книгами і статтями таким чином. Спочатку прочитати назву і анотацію, потім – зміст. Це дозволить створити уявлення про структуру роботи. Якщо вони викличуть професійне зацікавлення, то далі ознайомитися з вступною частиною (передмовою), зміст якої допоможе з'ясувати, про що в ній йдеться. Після цього бажано уважно прочитати висновки автора (авторів) і лише тоді братися за сам текст.

При читанні наукової літератури здобувачам слід особливу увагу звернути на її науковий апарат, посилання на джерела. Значна частина з них обов'язково потрібна буде для ознайомлення чи ґрунтовного опрацювання. Щодо послідовності роботи з літературою, то її вивчення варто починати з узагальнюючих праць. Слід за цим опрацювати літературу з того періоду (розділу), з яким пов'язане дослідження. Паралельно, або після цього потрібно ознайомитися з опублікованими документальними та статистичними збірниками, енциклопедичною і довідковою літературою. Наприкінці цієї роботи слід вивчити праці, що безпосередньо чи опосередковано стосуються обраної проблеми. Загалом у роботі з науковою літературою важливо виявити, якою мірою висвітлена в ній обрана проблема, наскільки достатньо відображені ті чи інші аспекти у вивчених джерелах. Після ознайомлення з усіма опублікованими матеріалами із обраної теми можна приступати до

роботи в архівах і відділах рукописів бібліотек, де утворені колекції неопублікованих документів.

Третій етап – написання першого варіанту тексту роботи. Увесь зібраний матеріал слід згрупувати по структурних частинах (розділах і підрозділах) наукової роботи. Пишучи дисертаційну роботу слід орієнтуватися на її загальний обсяг, визначивши при цьому об'єм кожного структурного елемента. Варто пам'ятати про необхідність дотримання співрозмірності розділів та підрозділів дисертаційної роботи.

При розкритті **другого питання**, слід зауважити, що перший розділ дисертаційного дослідження з історичних наук як правило включає в себе три складових: історіографію проблеми; джерельну базу дослідження, методологію дослідження.

Аналіз історіографії дає можливість аспіранту з'ясувати стан дослідження проблеми іншими дослідниками на момент захисту дисертаційної роботи. Окрім того, огляд літератури за темою демонструє ґрунтовне ознайомлення дисертанта зі спеціальною літературою, його вміння систематизувати літературні джерела, критично їх розглядати, виділяти суттєве, оцінювати зроблене раніше іншими дослідниками, визначати головне у сучасному стані вивчення теми. Матеріали такого огляду треба систематизувати в певному логічному зв'язку і послідовності. При цьому слід пам'ятати, що оскільки кандидатська дисертація розкриває відносно вузьку тему, то огляд праць попередників здійснюють лише з питань обраної теми, а не за проблемою в цілому. В огляді називають і критично оцінюють публікації, прямо і безпосередньо причетні до теми дисертації. Зайвим є виклад всього, що стало відомим дисертанту з прочитаного, і того, що побічне стосується його праці. При здійсненні історіографічного аналізу аспірант має з'ясувати для себе, за яким принципом він буде характеризувати праці попередників: хронологічним, проблемно-хронологічним чи проблемним. При перших двох випадках буде доречним аспіранту запропонувати власну періодизацію історіографічного доробку. Спочатку аналізу підлягають спеціальні праці, які безпосередньо стосуються досліджуваної теми, згодом більш загальна література, дотична до теми дослідження, насамкінець аналізуються наукові статті. Історіографічний огляд завершується невеликим висновком, в якому аспірант вказує на ті аспекти проблеми, які залишилися невисвітленими і визначити своє місце у розв'язанні проблеми.

Характеристика *джерельної бази дослідження* включає в себе аналіз груп джерел, які були використані в роботі: архівні джерела; збірники документів та матеріалів; джерела статистики, стенографічні звіти з'їздів, пленумів, інших форумів; джерела особового походження, періодична преса досліджуваного періоду. Опис джерел доцільно розпочинати із неопублікованих джерел, які мають найбільшу цінність для дослідження. Слід вказати назви архівних установ, в яких зберігаються колекції документів, охарактеризувати види та типи джерел. Згодом аналізу підлягають інші групи опублікованих джерел. Аналіз джерел теж завершується висновком аспіранта про повноту та репрезентативність джерельної бази для виконання дослідження

Методологія дослідження включає в себе підходи, принципи та методи дослідження. Аспірант має обґрунтувати не лише їх сутність та зміст, але й роль у проведенні власного дослідження.

Висвітлення **третього питання** передбачає розкриття правил та прийомів написання тексту дисертаційної роботи.

Слід зауважити, що кожен дослідник намагається донести до читача свої думки у найбільш ясному і зрозумілому вигляді. Один вважає, що для цього досить лише коротко описати хід дослідження і докладно викласти кінцеві результати. Інший ніби вводить читача до своєї творчої лабораторії, не поспішаючи веде його від етапу до етапу, докладно і послідовно розкриваючи методи своєї роботи, її успіхи і невдачі, весь процес дослідження. Так перед читачем проходить весь важкий шлях пошуку вченого від творчого задуму до заключного етапу роботи — підбиття підсумків, формулювання висновків і пропозицій. Останній варіант є найбільш прийнятним для написання дисертації, оскільки дає змогу краще виявити спроможність здобувача до самостійної науково-дослідної роботи. Це сприяє повнішому виявленню глибини його наукової ерудиції в даній галузі науки і спеціальних знань із питань дисертації, тобто відповідності її автора офіційним вимогам до здобувачів

наукових ступенів.

Аспіранти мають знати, що в арсеналі авторів дисертаційних робіт є кілька методичних прийомів викладу наукових матеріалів. Найчастіше використовуються такі прийоми: 1) послідовний, 2) цілісний (з подальшою обробкою кожного розділу), 3) вибірковий (розділи пишуться окремо у будь-якій послідовності).

Послідовний виклад матеріалу дисертації потребує більших витрат часу, бо автор не може переходити до наступного розділу, не закінчивши роботу над попереднім. А для обробки одного розділу потрібно часом перевірити кілька варіантів, аби знайти кращий із них. Водночас матеріал, який майже не потребує чорнової обробки, чекає черги і лежить без руху.

При *цілісному прийомі* знадобиться майже вдвічі менше часу на підготовку кінцевого варіанта рукопису, оскільки спершу пишеться чернетка всього твору, ніби грубими мазками, потім відбувається його обробка в частинах і деталях.

Вибірковий виклад матеріалів також часто застосовується здобувачами. У міру готовності фактичних даних автор обробляє матеріали у будь-якому зручному для нього порядку, подібно до того як художник пише картину не обов'язково з верхньої або нижньої частини. Тому обрати можна саме той прийом викладення, котрий видається найприйнятнішим для перетворення так званого чорнового рукопису на проміжний або остаточний.

Аспіранти мають усвідомити, що виклад матеріалу в розділі (підрозділі) має будуватися системно та послідовно й підпорядковуватись одній чітко визначеній провідній ідеї, тобто розкриттю змісту теми наукової роботи загалом. Необхідно слідкувати за тим, щоб між ними не допустити розбіжностей. Основу змісту наукової роботи має становити принципово новий матеріал: опис відкритих фактів, явищ і закономірностей, а також узагальнення вже відомих даних з інших наукових позицій або аспектів. З огляду на це вона може містити дискусійні питання, пов'язані з переглядом усталених поглядів і уявлень. Зміст наукової роботи має відповідати вимогам оригінальності, унікальності та неповторності наведених положень. Характерними ознаками форми розкриття змісту наукової роботи є значне абстрагування, активне застосування засобів логічного мислення, аргументованість суджень, достовірність і точність наведених даних.

Ще однією важливою вимогою до написання тексту наукової роботи здобувачами є дотримання необхідного співвідношення фактичного та теоретичного матеріалу. Якщо робота буде базуватися головним чином на фактичному матеріалі без належних узагальнень і теоретичних положень, то вона носитиме не стільки науковий, скільки фактографічний характер. У разі переваги теоретичного компоненту, коли робота не буде містити переконливого фактичного матеріалу, не опиратиметься на доказові факти, матиме абстрактний, схематичний, голослівний зміст. Тому обидві частини тексту слід правильно, раціонально поєднати, щоб висновки і узагальнення обов'язково опиралися на фактичний матеріал. Але в жодному разі якихось шаблонів для цього не існує.

Аспіранти мають розуміти, що в основному тексті дисертації слід розміщувати дидактично та методично оброблений і систематизований автором навчальний матеріал. Викладення матеріалу має бути об'єктивним, науковим, чітким і логічними. Обов'язковими їх складовими повинні бути терміни та нові поняття, їх визначення, використання наочних засобів. Текст необхідно писати на основі найновіших досягнень науки і техніки гарною літературною мовою, з максимально повною інформацією, так, щоб вона викликала інтерес до змісту, основних ідей, положень і висновків автора.

Нарешті, у мовностилістичному оформленні тексту роботи аспіранти мають враховувати особливості наукового стилю мови та її об'єктивність, що впливає із специфіки наукового пізнання. Необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати наукових досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основні етапи виконання дисертаційних робіт.
2. Яка мета історіографічного аналізу проблеми?

3. Які групи історичних джерел Ви знаєте?
4. Що включає в себе методологія дослідження?
5. Назвіть методичні прийоми викладу наукових матеріалів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

1. Поняття та зміст академічної доброчесності.
2. Академічний плагіат: поняття та види.
3. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

Методичні вказівки до заняття

Розглядаючи **перше питання**, аспіранти мають знати, що відповідно до ст.42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Відтак академічна доброчесність поєднує в собі етичні принципи та визначені законодавством правила, які використовують учасники освітнього процесу у своїй навчальній, викладацькій, науковій діяльності для того, щоб гарантувати довіру до результатів освіти.

Здобувачам вищої освіти важливо усвідомити, що дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає: посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання.

В той же час, дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Слід розуміти, що для української системи освіти академічна доброчесність є явищем новим, тому кожному аспіранту та науковому керівнику необхідно розпочати з себе – впроваджувати принципи та правила академічної доброчесності в освітнє та наукове середовище. Передусім, необхідно протидіяти академічному плагіату та іншим формам порушення академічної доброчесності.

При висвітлені **другого питання**, аспірантам слід пам'ятати, що порушенням академічної доброчесності вважається: *академічний плагіат* - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; *самоплагіат* - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів; *фабрикація* - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях; *фальсифікація* - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень; *списування* - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання; *обман* - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування; *хабарництво* - надання

(отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі; *необ'єктивне оцінювання* - свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти; *надання здобувачам освіти* під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи *створення перешкод*, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; *вплив у будь-якій формі* (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

Якщо говорити про український контекст теоретичних уявлень про плагіат, то вартою уваги працею щодо осмислення плагіату є дослідження Г. О. Ульянової, яка розглядає плагіат як «соціальну, етичну та правову категорію» і дає таке його визначення: «це складне соціально-етичне, правове явище у сфері права інтелектуальної власності, що може розглядатися як: порушення авторських прав творця первісного тексту; зловживання правом на свободу творчості особою, що вчиняє плагіат; порушення прав споживачів інтелектуальної, творчої діяльності; порушення публічного правопорядку (інтересів суспільства та держави) — у випадках, коли авторству надається суспільне значення».

Розглянувши різні підходи, Г. О. Ульянова запропонувала узагальнюючу класифікацію плагіату за п'ятьма критеріями: «1) наявності умислу — навмисний плагіат (полягає у цілеспрямованому неправомірному використанні об'єктів права інтелектуальної власності) та ненавмисний плагіат (технічний, який є наслідком внесення правок, недостатнього рівня знань щодо умов використання об'єктів права інтелектуальної власності, що є характерним для плагіату у роботах школярів); 2) об'єкта посягання – плагіат ідеї (оскільки ідея не підлягає охороні як об'єкт авторського права, не визнається правопорушенням) та плагіат об'єкта права інтелектуальної власності (передбачає привласнення всього об'єкта або його охороноздатної частини); 3) категорії результатів інтелектуальної діяльності – авторський (привласнення авторства на результат інтелектуальної, творчої діяльності) та промисловий плагіат (привласнення об'єкта інтелектуальної діяльності, що в першу чергу призводить до порушення майнових прав та інтересів правовласника); 4) мети привласнення – некомерційний (основна мета полягає у досягненні певного результату виконання навчальної програми, отримання наукового результату, набуття популярності тощо, тоді як отримання комерційної вигоди має другорядне значення) та комерційний (основна мета — отримання прибутку); 5) особи плагіатора — плагіат в роботах науковців, ст студентів, школярів, письменників, журналістів».

Висвітлюючи **третє питання**, аспіранти мають знати, що за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання; відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

Аспірантам важливо усвідомити, що за порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Слід врахувати, що види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності. Порядок виявлення та встановлення фактів

порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів.

Аспірантам слід знати, що кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права: ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження; особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності; знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності; оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами. За дії (бездіяльність), що цим Законом визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення академічної доброчесності.
2. Які види порушення академічної доброчесності Ви знаєте?
3. Назвіть критерії, які лежать в основі класифікації плагіату.
4. Охарактеризуйте види відповідальності за порушення академічного плагіату.
5. Які права має особа у разі притягнення її до академічної відповідальності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Методика роботи з архівними документами

Аспіранти-історики мають усвідомити важливість джерел, особливо неопублікованих, для наукових досліджень. Адже саме їх використання є основою науково-дослідної складової та значною мірою визначає новизну дисертаційного дослідження.

Роботу в архівах і відділах рукописів бібліотек слід починати з ознайомлення із правилами роботи у цих установах й опрацювання каталогів і путівників. Це дозволить зорієнтуватися, які фонди і справи можуть стосуватися обраної теми дослідження. При цьому варто звернутися за порадою до архівних працівників.

У фонді першочерговим комплексом документів виступає архівна справа – окрема одиниця їх збереження. Вона може бути одним або сукупністю низки документів, які відносяться до певного питання, вміщених у окрему папку (з відповідним номером) та пронумеровану суцільною нумерацією. Слід знати, що всі архівні справи систематизовані за описами. Опис справ — це архівний довідник, систематизований перелік заголовків і інших необхідних даних про склад і зміст справ архівного фонду. В більшості випадків державні та обласні архіви мають фонди по декілька описів.

Варто знати, що працюючи з архівними документами і матеріалами здобувачам слід записували не лише назву архіву, номер і назву фонду, номер і назву справи, номер опису і номер аркуша, але й обов'язково фіксувати ще й назву кожного документа, взятого для майбутнього використання в науковій праці. Доцільно звертати увагу на відомості використання архівних документів і матеріалів, які розміщені на початку кожної справи, в яких дослідники зазначають час роботи в архіві, свої прізвища і інші офіційні дані, номери аркушів документів, які вони вписали чи з якими вони ознайомилися та мету їх майбутнього використання. За ними можна з'ясувати, чи документи, якими Ви зацікавилися, вже введені у науковий обіг, чи, можливо, ними ще ніхто не цікавився.

Аспіранти мають знати, що архівні документи і матеріали доставляються кожному досліднику персонально за заповненими вимогами зі сховищ. Дуже старі, пошкоджені документи переважно дослідникам не видаються. Натомість їм дозволяють користуватися відповідними мікрофільмами.

Аспірантам-початківцям слід пам'ятати, що роботу з архівними документами і матеріалами необхідно організувати ретельно та з належною увагою. Серед іншого фіксувати час створення документу, його автора чи авторів. Бажано кількома реченнями занотувати їх загальну характеристику. Виписки з них правильніше робити на окремих аркушах паперу по кожному з питань, тобто з тематичним спрямуванням. Дотримання такої методики дає можливість сортувати, класифікувати, зберігати та використовувати виписки з невеликими затратами на їх пошук. Нагромадження виписок на картках чи окремих аркушах дає досліднику первинний чорновий варіант задуманої роботи. Наступним кроком виступає літературне оформлення архівних документів і матеріалів, за допомогою якого окремі, розрізненні матеріали набувають плавного переходу і поєднання між собою.

ЗАВДАННЯ

Обґрунтувати мету та завдання власного наукового дослідження

У процесі роботи над науковою проблемою для аспірантів важливо чітко поставити мету, на досягнення якої спрямовується діяльність, і завдання, які мають бути вирішені відповідно до цієї мети. Мета наукового дослідження — це очікуваний кінцевий результат, на досягнення якого спрямоване конкретне дослідження. Вона повинна бути узгоджена з назвою наукового проекту і містити не тільки очікувані її результати, а й підкреслювати, завдяки яким науковим передумовам вона буде досягнута, чим і як буде досягатися (із залученням яких наукових гіпотез, ідей, явищ, законів та ін.). Досвідчені вчені рекомендують не вживати такі формулювання мети дослідження, як: "обґрунтування і розробка наукових основ, принципів створення нових технологій..." або "розробка методів і засобів підвищення ефективності за рахунок вдосконалення..." та ін., без конкретизації наукових передумов, на яких базується досягнення поставленого завдання.

Аспіранти мають усвідомити, що між метою і кінцевим результатом дослідження має бути тісний, органічний зв'язок. Поставленої мети обов'язково треба досягти. І неодмінно перевірити, чи чітко визначене досягнення мети у висновках. Мета дослідження реалізується через конкретні завдання, які треба вирішити відповідно до цієї мети. Формулюючи мету, не слід вживати слова "дослідження...", "вивчення...", оскільки вони вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Для аспірантів важливо розуміти, що завдання дослідження мають витікати з його мети та плану і бути структурно узгодженими з його розділами чи главами. Слід звернути увагу на те, що якщо мета і завдання дослідження сформульовані неточно, або не взаємоузгоджено, то це є свідченням передусім недостатнього осмислення та усвідомлення дослідником головного наукового результату, до якого він прагне. З одного боку, це не буде його достатньо націлювати на кінцевий результат, оскільки він не буде знати чого хоче. З іншого, його опоненти та рецензенти не зможуть належно оцінити рівень і якість виконання такого дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах). Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>

Про затвердження вимог до оформлення дисертації. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 15.01.2018 № 32 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text>

Етичний кодекс ученого України // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Основна література

Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.

Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.

Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.

Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.

П'яницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2017. 342 с.

Додаткова література

Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / [за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової]. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.

Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / [Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова]. Київ : Таксон, 2016. 234 с. // URL: http://www.univer.kharkov.ua/iitages/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf

Алексєєв Ю. Т. Теоретичні проблеми вітчизняної історії і історіографії та джерелознавства / [за ред. Ю. Т. Алексєєва]. Київ Вищ. шк., 1993. 187 с.

Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методологія наукового дослідження: учеб. пособ. Киев: МАУП, 2002. 216 с.

Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. Київ: АБУ, 2002. 480 с.

Бірта, Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / [М-во освіти і науки України, Вищий навч. заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»]. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 141 с.

Бобилєв В. П., Іванов І. І., Проїдак Ю. С. Методологія та організація наукових досліджень: підруч. Дніпро : ІМА-пресс, 2014. 644 с.

Воротіна Л. І., Воротін В. Є., Гуткевич С. О. Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: посіб. для аспір. і здоб. наук. ступеня. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 76 с.

Гоцуляк В. В. Дидактичний вимір теоретико-методологічних засад історичного пізнання // URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76865/26-Hotsulyak.pdf?sequence=1>

Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 447 с.

Демківський А. В., Безус П. І. Основи методології наукових досліджень : навч. посібн. Київ : Акад. муніцип. упр., 2012. 276 с.

Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.

Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. Методологія наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.

Законодавство України у сфері інтелектуальної власності (Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти / [упор. М. М. Шевченко, Б. Г. Чижевський, С. В. Семенюк, Г. О. Андрюшук]. Київ : Парламентське видавництво, 2013. 704 с.

- Законодавство України у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності (Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти / [упор. М. М. Шевченко, Б. Г. Чижевський, С. В. Семенюк, Г. О. Андрощук]. Київ : Парламентське видавництво, 2013. 400 с.
- Захаров Ю. В., Радченко М. І. Подання результатів у дисертаційній роботі: метод. реком. / [Український держ. морський техн. ун-т ім. адм. Макарова]. Миколаїв : УДМТУ, 2003. 22 с.
- Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів : ЛДУ, 1999. 226 с.
- Здобувачу наукового ступеня: метод. реком. / [упоряд. С. В. Сьомін]. Київ : МАУП, 2002. 184 с.
- Зосимов А. М., Голік В. П. Дисертаційні помилки. 2-е вид., перероб. та доп. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. 215 с. : рис., табл.
- Иванов В. В. Методология исторической науки. Москва : Высш. шк., 1995. 320 с.
- Каламбет С. В., Иванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Днєвськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
- Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навч. посіб. для аспірантів / [скл. С. С. Єрмаков. Харків : ХХІІІ, 1998. 96 с.
- Клименюк О.В. Методологія та методи наукового дослідження: навч. посіб. Київ : Міленіум, 2005. 186 с.
- Клочков І. В. В. Копнін та формування методологічних принципів наукового дослідження // URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/508/1/1.pdf>
- Ковальова А. Проблеми академічного плагіату та авторського права у цифровому просторі України [Електронний ресурс] / Алла Ковальова // Спеціальні історичні дисципліни. — Ч. 21. — Режим доступу: http://history.org.ua/JournALL/sid/sid_2013_21/6.pdf.
- Ковальченко І. Д. Методы исторического исследования. Изд. 2. Москва : Наука, 2003. 486 с.
- Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.
- Конверський А.Є. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ., курсантів, аспірантів та ад'юнктів / [за ред. А.Є. Конверського]. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
- Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010, 176 с.
- Космина В. Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу : монографія. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2011. 310 с.
- Кохановский В. П., Лешкевич Т. П., Матяш Т. П., Фахти Т. Б. Философия науки в вопросах и ответах: учеб. пособ. для аспирантов. Ростов н/Д: «Феникс», 2006. 352 с.
- Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
- Кузнецова О. Плагіат в Інтернет-ЗМІ України : правове регулювання [Електронний ресурс] / Олена Кузнецова // Медіакритика. — Режим доступу: <http://www.mediakrytyka.info/onlajn-zhurnalistyka/plahiatv-internet-zmi-ukrayiny-pravove-rehulyuvannya.html>.
- Кузьмін О. С. Історичний процес: теорія та методологія дослідження. Житомир: М. Косенко, 2003. 176 с.
- Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с. // URL: Http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/kl_mspnd.pdf
- Лесечко М. Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002. 300 с.
- Лукашевич В.К. Основы методологии научных исследований: учеб. пособ. для студ. вузов. Минск : ООО «Элайда», 2001. 104 с.
- Мазур Л. Н. Методы исторического исследования: учеб. пособ. 2-е изд. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2010. 608 с.
- Майбутнє минулого : нові підходи до української історії / [ред. С. Плохій]. Кембридж, Массачусетс : Вид-во Гарвардського ун-ту, 2016. 506 с.
- Мельник Л. Г. Предмет и методология исторической науки. Москва : Наука, 1995. 735 с.

- Мельниченко А. Прояви академічної нечесності / А. Мельниченко // Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики» ; за заг. ред.:Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. — Київ : Таксон, 2016. — С. 107-120.
- Методика и методология написания диссертационного исследования: учеб.-метод. пособие для аспирантов / [сост.: Обидина Ю. С., Леухин А. Н.]. Йошкар-Ола : МарГУ, 2015. 139 с.
- Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [С. Е. Важинський, Т. І. Щербак]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
- Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / [В. П. Волков, М. А. Подригало, О. П. Кравченко та ін.; Харк. нац. автомоб.-дорож. ун-т та ін.]. Луганськ : СНУ, 2009. 351 с.
- Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [уклад. В. М. Михайлов та ін.]. Харків : ХДУХТ, 2014. 220 с.
- Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен // URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_60/28.pdf
- Орлов В. М., Новицька Сакевич І. В. Основи методології наукових досліджень в економіці зв'язку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [ННІ економіки та менеджменту]. Одеса : ВМВ, 2011. 250 с.
- Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ., курсант., аспір. і ад'юнктів / [за ред. А. Є. Конверського]. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
- Отич О. М. Методологічні принципи наукового дослідження // URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2010_76/Otych.pdf
- Пілющенко В. Л., Шкрабак І. В., Словенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навч. посіб. Київ : Дібра, 2004. 344 с.
- Попковская П. Я. Методология научных исследований. Минск : Информ-прес, 2006. 182 с.
- Райзберг Б.А. Диссертация и научная степень: пособ. для соискателей. 4-е изд., доп. Москва : ИНФРА-М, 2004. 416 с.
- Рамазанов С. П. Проблема ценности в истории: историографические и методологические аспекты. Волгоград : Водоградоград. науч. изд-во, 2006. 128 с.
- Рижко О. М. Особливості сприйняття плагіату в середовищі студентської молоді / О. М. Рижко // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IV(15). — 2016. — Issue 90. — P. 27-31.
- Рижко О. Рерайт (рерайтинг) як вид плагіату / Олена Рижко // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2015. — Вип. 7 (23). — С. 467-473.
- Санцевич А. В. Методика исторического исследования. 2-е изд. перераб., доп. / [отв. ред. Ф. П. Шевченко]. Киев : Наук. думка, 1990. 212 с.
- Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підруч. для магістрів. Рівне: Вид-во «Волинські береги», 2013. 360 с.
- Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах // URL : <http://www.saiup.org.ua/resursy/rekomendatsiyi-shhodovprovadzhennya-etychnyh-kodeksiv-v-ukrayinskyh-vyshhyh-navchalnyh-zakladah/>
- Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень. Київ : Знання, 2005. 309 с.
- Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
- Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.- метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
- Тайпсквоттинг — киберплагиат [Електронний ресурс] // Мир компьютеров. — 2011. — 31 сент. — Режим доступу: <http://softkumir.ru/it/videos/vids-internet/taypskvotting-kiberplagiat.html>.
- Тельвак В. Історіософія та методологія історії: Конспект лекцій. Дрогобич, 1999. 106 с.
- Теоретичні проблеми вітчизняної історії, історіографії та джерелознавства / [за ред. Ю. М. Алексеєва]. Київ : Вищ. шк., 1993. 187 с.
- Теория и методология исторической науки. Терминологический словарь. / [отв. ред. А. О. Чубарьян]. Москва : Аквилон, 2014. 576 с.

- Тош Дж. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. Москва : Весь мир, 2000. 296 с.
- Уведення в науково-педагогічну діяльність: навч. посіб. / [В. В. Іваненко, Г. Г. Кривчик, І. С. Накашидзе]. Дніпро : ЛПРА, 2018. 120 с.
- Ульянова Г. О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юридичних наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» [Електронний ресурс] / Ульянова Галина Олексіївна. — Одеса, 2015. — 434 с.
- Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження: наук.-метод посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.
- Юринець В. Є., Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
- Яковенко Н. В. Вступ до історії. Київ : Критика, 2007. 372 с.
- Ясь О. Історик і стиль: Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.): У 2 ч. / [за ред. В. А. Смолія]. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. Ч. І. 587 с.
- Ясь О. Історик і стиль: Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.): У 2 ч. / [за ред. В. А. Смолія]. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. Ч. ІІ. 650 с.

Тема 3

НОРМАТИВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5

1. Загальні вимоги до оформлення дисертації.
2. Подання текстового матеріалу.
3. Правила подання ілюстрацій.
4. Оформлення списку використаних джерел та додатків.

Методичні вказівки до заняття

Розглядаючи **перше питання** аспіранти мають знати, що загальні вимоги до оформлення дисертації затверджені Наказом МОН від 12 січня 2017 р., а в неврегульованій частині – положеннями Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, або може встановлюватися освітньо-науковою програмою закладу вищої освіти (наукової установи) відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Слід підкреслити, що дисертацію друкують на одному або на двох (за бажанням) боках аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через 1,5 міжрядкового інтервалу Кегель - мітел (14 типографських пунктів). Допускається підготовка дисертаційної роботи в форматі LaTeX з відповідним стильовим оформленням. Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве - не менше 20 - 25 мм, праве - не менше 10 мм, верхнє - не менше 20 мм, нижнє - не менше 20 мм. Усі примірники дисертації повинні бути ідентичними. За умови використання здобувачем копіювальної техніки ідентичність усіх примірників дисертації засвідчує спеціалізована вчена рада.

Здобувачі мають зауважити, що обсяг дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук становить 250-300 сторінок або 11-13 авторських аркушів (для гуманітарних наук — 350-400 сторінок або 15-17 авторських аркушів). Обсяг дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук становить 100-150 сторінок або 4,5 - 7 авторських аркушів (для гуманітарних наук — 140-180 сторінок або 6,5 - 9 авторських аркушів). До загального обсягу дисертації не включаються таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки. Один авторський аркуш дорівнює 40 тис. друківаних знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами, що становить близько 24 сторінок друкованого тексту при оформленні дисертації за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word: шрифт - Times New Roman, розмір шрифту - 14 pt. Вписувати в текст дисертації окремі іншомовні слова, формули, умовні знаки можна чорнилом, тушшю, пастою тільки чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту повинна бути наближеною до щільності основного тексту.

Варто пам'ятати, що до загального обсягу дисертації, визначеного «Порядком», не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів дисертації підлягають нумерації на загальних засадах.

Розкриваючи **друге питання**, аспіранти мають усвідомлювати, що текстовий матеріал наукового твору вельми різноманітний. До нього (окрім розглянутих вище елементів) належать складні числівники, літерні позначення, цитати, посилання, перерахування тощо, тобто те, що при оформленні дисертації потребує знання особливих техніко-орфографічних правил.

Варто знати, що у дисертаційних працях гуманітарного та соціального напрямків використовується, як правило, цифрова та словесно-цифрова форма запису інформації. Так, прості кількісні числівники, якщо при них немає одиниць виміру, пишуться словами. Складні кількісні числівники пишуться цифрами, за винятком тих, якими починається абзац (такі числівники пишуться словами). Числа із скороченим позначенням одиниць виміру пишуться цифрами. Наприклад, 7 л, 24 кг. Кількісні числівники при запису їх арабськими цифрами не мають на письмі відмінкових закінчень, якщо вони супроводжуються іменниками. Наприклад, на 20 сторінках (не: на 20-ти сторінках). При написанні порядкових

числівників треба дотримуватися таких правил. Прості та складні порядкові числівники пишуться словами. Наприклад, третій, тридцять четвертий, двісті шостий. Винятком є випадки, коли написання порядкового номера зумовлено традицією, наприклад, 4-й Український фронт.

Здобувачі мають знати, що в дисертаційних працях часто зустрічаються скорочення. Це частина слова, або усічене ціле слово. Такий скорочений запис слів і словосполучень використовується для зменшення обсягу тексту з метою дати максимум інформації. Для утворення таких слів використовуються три основних способи: 1) залишається тільки перша (початкова) літера слова (рік — р.); 2) залишається частина слова, відкидається закінчення та суфікс (рисунок — рис.); 3) пропускається кілька літер у середині слова, замість яких ставиться дефіс (університет — ун-т). Тут треба мати на увазі, що скорочене слово повинне закінчуватися на приголосний, окрім «й». У науковому тексті трапляються такі види скорочень: 1) літерні абревіатури; 2) складноскорочені слова; 3) умовні графічні скорочення за початковими літерами слів; 4) умовні графічні скорочення за частинами слів та початковими літерами.

У наукових текстах і формулах дуже поширені літерні позначення. Такі позначення повинні відповідати затвердженим стандартам та іншим нормативним документам. В ідеальному випадку у кожній дисертації повинна бути створена така система, в якій кожній літері відповідає одна величина, і навпаки, кожна величина репрезентується однією літерою. Іншими словами, ідеальна система не повинна містити багатозначних і синонімічних літерних позначень.

Висвітлюючи **третє питання**, аспіранти мають пам'ятати, що ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці слід подавати в дисертації безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках дисертації, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, рисунок або креслення, розміри якого більші від формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або додатках. Ілюстрації позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в дисертації подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Стосовно подачі таблиць, слід знати, що їх нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу. У правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2» (друга таблиця першого розділу). Якщо в дисертації одна таблиця, її нумерують за загальними правилами. При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл. 1.2».

Формули в дисертації (якщо їх більше однієї) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери пишуть біля правого берега аркуша в одному рядку з відповідною формулою в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Вивчаючи **четверте питання**, що стосується оформлення джерел та літератури, аспіранти мають усвідомити, що бібліографічний апарат в дисертації - ключ до використаних автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику і культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення дисертанта з наявною літературою з досліджуваної проблеми. Бібліографічний апарат дисертації складається з бібліографічного списку (списку використаних джерел) і бібліографічних посилань, які оформлюються відповідно до чинних стандартів.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарата, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Такий список – одна із суттєвих частин дисертації, що віддзеркалює самостійну творчу працю її автора і демонструє ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують із каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв і т.ін. Завдяки цьому можна уникнути повторних перевірок, вставок пропущених відомостей.

Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку.

Аспіранти мають знати, що бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 «Вимог».

Додатки оформлюють як продовження дисертації на наступних її сторінках або у вигляді окремої частини (книги), розмішуючи їх у порядку появи посилань у тексті дисертації. Якщо додатки оформлюють як продовження дисертації, кожен із них починають з нової сторінки, їм дають заголовки, надруковані угорі малими літерами з першої великої симетрично стосовно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток » і велика літера, що позначає додаток.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г", Є, І, І, Й, О, Ч, Ь, наприклад, додаток А, додаток Б і т.д. Єдиний додаток позначається як додаток А. При оформленні додатків окремою частиною (книгою) на титульному аркуші під назвою дисертації друкують великими літерами слово «ДОДАТКИ». Текст кожного додатка за потреби може бути поділений на розділи й підрозділи, пронумеровані у межах кожного додатка: перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 — другий розділ додатка А; В.3.1 — підрозділ 3 додатка В. Ілюстрації, таблиці і формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д. 1.2 — другий рисунок першого розділу додатка Д); формула (А.1)— перша формула додатка А.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яким нормативним документом визначаються загальні вимоги до оформлення дисертації?
2. Які правила оформлення скорочень в тексті дисертації?
3. Як подаються ілюстрації в тексті дисертації?
4. Охарактеризуйте спосіб подачі таблиць.
5. Назвіть способи оформлення списку джерел та літератури.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

Аспіранти мають знати, що для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити цитати. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування такі: а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»; б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців

при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, в кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається; в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело; г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути максимально точним у викладі думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і робити відповідні посилання на джерело; д) цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім, бо і те і те знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компліятивності праці, а недостатнє — знижує наукову цінність викладеного матеріалу; е) якщо треба виявити ставлення автора дисертаційної праці до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак запитання; є) якщо автор дисертаційної праці, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора дисертації, а весь текст застереження вміщується у круглій дужці. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. — М.Х.), (підкреслено мною. — М.Х.), (розрядка моя. — М.Х.).

Здобувачам слід пам'ятати, що коли використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел, що мають велику кількість сторінок, тоді в посиланні слід точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул джерела, на яке дано посилання в дисертації. Посилання в тексті дисертації на джерела роблять згідно з їх переліком у квадратних дужках, наприклад, «... у працях [1-7]...». Допускається наводити посилання у виносках, при цьому його оформлення має відповідати бібліографічному опису за переліком посилань із зазначенням номера.

Рекомендується в основному тексті або у заключних абзацах розділів давати посилання на особисті наукові праці здобувача (ті, перелік яких наведено в дисертації). Посилання на ілюстрації та формули дисертації вказують порядковим номером ілюстрації чи формули — останній беруть у дужки, наприклад, «рис. 1.2», у формулі (2.1)». На всі таблиці дисертації повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» пишуть скорочено, наприклад: «...в табл. 1.2». У повторних посиланнях вживають скорочено слово «дивись», наприклад: «див.табл. 1.3».

ЗАВДАННЯ

Проаналізувати дотримання вимог щодо оформлення в дисертаціях, поданих до захисту

Аспіранти мають вибрати одну із дисертацій, виставлених на сайтах навчальних закладів та наукових установ, в яких діють спеціалізовані вчені ради і проаналізувати їх на предмет дотримання здобувачами вимог щодо їх оформлення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про затвердження вимог до оформлення дисертації. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Основна література

Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.

Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.

Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.

Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.

П'ятницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2017. 342 с.

Додаткова література

Вайндорф-Сысоева М. Е. Технология исполнения и оформление научно-исследовательской работы: учеб.-метод. пособ. Москва : ЦГЛ, 2006. 96 с.

Владимирова Т. Л. Язык и стиль научного текста // URL : http://portal.tpu.ru/SNARED/t/TATVLA_D/sechs/Tab1/Vladi_mirova_Posobie.pdf. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010.

Волков Ю. Г. Диссертация: Подготовка, защита, оформление: практ. пособ. / [под ред. Н. И. Загузова]. Москва: Гардарики, 2002. 160 с.

Воротіна Л. І., Воротін В. Є., Гуткевич С. О. Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: посіб. для аспір. і здоб. наук. ступеня. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 76 с.

Зосимов А. М., Голік В. П. Дисертаційні помилки. 2-е вид., перероб. та доп. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. 215 с. : рис., табл.

Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навч. посіб. для аспірантів / [скл. С. С. Єрмаков. Харків : ХХІІІ, 1998. 96 с.

Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.

Кузин Ф.А. Диссертация: Методика написания. Правила оформления, порядок защиты: практическое пособие для докторантов, аспирантов и магистров. 4-е изд., доп. Москва : Ось-89, 2011. 447 с.

Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен // URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_60/28.pdf

Райзберг Б.А. Диссертация и научная степень: пособ. для соискателей. 4-е изд., доп. Москва : ИНФРА-М, 2004. 416 с.

Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.- метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.

Тихонкова І. О. Список літератури наукової статті – важливий індикатор якості статті (як не мати зайвого клопоту з його оформленням) // Наука України у світовому інформаційному просторі: [зб. наук. пр.] / НАН України. Київ, 2015. Вип. 11. С. 100–106.

Тема 4 ОПУБЛІКУВАННЯ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6

1. Основні види наукових публікацій.
2. Наукова стаття: вимоги до структури, змісту та оформлення наукового апарату.
3. Підготовка наукової статті до публікації та її рецензування.

Методичні вказівки до заняття

Розглядаючи **перше питання**, аспіранти мають усвідомити, що *наукова публікація* - це опублікований опис наукового дослідження, що містить аналіз сутності певної наукової проблеми, методи і результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки. Завданням наукових публікацій є знайомити науковий світ з результатами досліджень окремих вчених та груп науковців. Публікації, як правило, передують процес наукового рецензування, що здійснюється незалежними фахівцями. Наукові публікації є найбільш авторитетним та об'єктивним джерелом знань про світ. Раніше більшість публікацій друкувалися на папері, а на сучасному етапі значна частина наукових публікацій подається в електронному вигляді.

Наукові публікації одночасно виконують кілька *функцій*: 1. передачі знань наступним поколінням і групам споживачів; 2. стимулу подальших наукових досліджень у зазначеній проблематиці; 3. підсумку результатів теоретичних чи експериментальних досліджень одного або цілої групи вчених; 4. закріплення результатів наукового пізнання.

Здобувачі вищої освіти мають знати, що існують *рецензовані та нерецензовані наукові публікації*. Більшість наукових публікацій, на яких ґрунтується науковий світогляд, є рецензованими. Такі публікації мають найвищий ступінь довіри серед науковців. Існують такі типи рецензованих наукових публікацій: наукова стаття; електронний препринт наукової статті; наукова книга (монографія); дисертація; патент; науковий звіт державних служб (наприклад, демографічна статистика). Серед нерецензованих наукових публікацій: тези конференцій; тексти усних доповідей; електронні публікації поза сайтами наукових рецензованих журналів. Нерецензовані публікації потребують спеціального скептичного аналізу читачем, оскільки можуть містити окремі непідтверджені наукові ідеї. Через цю складність вони часто проходять повз увагу науковців.

Аспіранти мають розуміти, що результати наукових досліджень оприлюднюються у вигляді різних видів публікацій. Це сприяє встановленню пріоритету автора (дата підписання публікації до друку — це дата пріоритету науковця), а також свідчить про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми (особливе значення мають індивідуальні публікації, роботи у співавторстві потребують додаткових роз'яснень). У тексті дисертації здобувач має наводити посилання на власні публікації, включити їх до списку використаної літератури і джерел.

Варто усвідомити, що публікації відображають основний зміст, новизну наукового дослідження і фіксують завершення певного етапу дослідження або роботи в цілому. Крім цього, публікації забезпечують первинною науковою інформацією суспільство, сповіщають наукове співтовариство про появу нового наукового знання і передають індивідуальний результат у загальне надбання. Існують такі *види наукових публікацій*: автореферат; наукова доповідь; препринт; тези доповідей; стаття; збірник наукових праць; монографія.

Монографія — науково-книжкове видання певного дослідження однієї проблеми або теми, що належить одному чи кільком авторам.

Стаття — це вміщені в науковому журналі чи збірнику результати дослідження конкретного питання, що мають певне наукове й практичне значення.

Автореферат дисертації — це наукове видання у вигляді брошури авторського реферату проведеного дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня.

При розгляді **другого питання**, аспіранти мають знати, що для майбутнього вченого важливо оволодіти технікою написання статей не тільки з точки зору задоволення вимог стосовно кількості та рівня публікацій, а й з позицій сприйняття їх слухачами та читачами.

Це зобов'язує до певної логіки побудови статті, високої вимогливості до їх форми, стилю і мови. Опублікувати статтю — означає зробити даний матеріал надбанням фахівців для використання в їхній роботі. Отже, треба писати просто і зрозуміло. Слід уникати як передчасних публікацій, так і зволікання з публікаціями. У Фарадея був девіз: *to work, to finish, to publish*, тобто працюй, закінчуй, оприлюднюй, бо це надає пріоритет в авторстві і практично необмежену аудиторію.

Важливою для розуміння аспірантами є методика написання статті за результатами дослідження. Передусім треба розробити план. Для статті обсягом сім-вісім машинописних сторінок план має виглядати так: 1) вступ — постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями (5-10 рядків); 2) останні дослідження і публікації, на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття (звичайно ця частина статі становить близько 1/3 сторінки); її можна назвати «вихідні передумови»; 3) формулювання цілей статті (постановка завдання); вказаний розділ вельми важливий, бо з нього читач визначає корисність для себе пропонованої статті; мета статті впливає з постановки загальної проблеми і огляду раніше виконаних досліджень, тобто дана стаття має на меті ліквідувати якісь «білі плями» у загальній проблемі (обсяг цієї частини етапі 5-10 рядків); 4) виклад власне матеріалу дослідження (5-6 сторінок машинописного тексту через 2 інтервали). Невеликий обсяг потребує виділення головного у матеріалах дослідження; іноді можна обмежитися тільки формулюванням мети досліджень, короткою згадкою про метод вирішення задачі і викладом отриманих результатів; якщо на обсяг статті немає суворих обмежень, то доцільно описати методику дослідження повніше; 5) у закінченні наводяться висновки з даного дослідження і стисло подаються перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Деякі журнали для авторів публікують навіть вимоги до структури статей.

При розгляді **третього питання**, аспіранти мають усвідомити, що для опублікування статті потрібно написати її рукопис. Рукопис статті повинен мати повну назву роботи, прізвище та ініціали автора, анотацію українською та іноземною мовою, власне, текст і список використаної літератури. Передусім треба розробити план статті, що має складатися із вступу (один абзац), аналізу останніх досліджень і публікацій (від 0,5 до 2 сторінок), формулювання цілей статті (один або два абзаци), викладу основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів (від п'яти до 24 сторінок) і висновків (у середньому — третина — сторінка).

Аспіранти мають знати, що відповідно до вимог постанови президії ВАК України від 15 січня 2003 року № 705/1 наукові статті зараховуються як фахові при наявності таких необхідних елементів, як: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю; формулювання мети і завдань статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Слід відзначити, що для повної відповідності із встановленими вимогами *статтю необхідно оформляти за такими правилами*: у правому верхньому куті розміщується прізвище та ініціали автора. При необхідності вказуються і відомості про місце роботи, науковий ступінь, вчене звання; стисла назва статті, що відбиває її головну ідею, думку; використовувати наукову мову та розповідні речення; у тексті ініціали ставити перед прізвищем; текст не перевантажувати цифрами; цитати у тексті використовувати дуже рідко, головним чином на авторів, які вперше почали досліджувати і зробили найбільший внесок у розробку теми; основний обсяг присвячувати викладу власних думок автора; стаття має завершуватися конкретними висновками та рекомендаціями і списком використаних джерел; сторінки рукопису мають бути одного розміру (від 203x288 мм. До 210x297мм.); поля сторінок оригіналу мають бути: ліві не менше 200 мм., верхні - 20, праві — 10, нижні — 20; в одному рядку має бути 60-65 знаків (рахуючи розділові знаки і пробіли між літерами), на одній сторінці суцільного тексту — 28-30 рядків; ілюстративні матеріали виконуються

чітко, у форматі, що забезпечує розуміння всіх деталей при можливому зменшенні зображення; текст статті має супроводжуватися анотаціями українською та іноземною мовами.

Видрукувана наукова робота підписується аспірантом і подається науковому керівнику на розгляд у визначений термін. Керівник уважно перечитує її, ставить свій підпис і подає до наукової роботи невеликий відгук, у якому відзначається: актуальність теми; повнота висвітлення теми роботи, глибина з'ясування поставлених завдань; обґрунтованість одержаних результатів і висновків; основні недоліки; практичне значення роботи; можливість допуску наукової роботи до публікації або оприлюднення на конференції.

У випадку негативного відгуку керівника, недотримання аспірантом вимог щодо змісту й оформлення роботи завідувач кафедри має всі підстави відмовити аспіранту у допуску наукової роботи до публікації або оприлюднення на конференції. При одержанні позитивного відгуку аспірант, дотримуючись вимог, передбачених редакціями наукових записок (вісників чи журналів), готує наукову роботу до публікації. Але аспіранту варто враховувати те, що редакційні колеги наукових видань організують належне рецензування та ретельний відбір статей до друку, приймаючи лише наукові роботи, підготовлені у відповідності з вимогами ДАК України. Правила та методику рецензування можна віднайти на сайтах наукових фахових видань.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які завдання наукових публікацій?
2. Назвіть функції наукових публікацій.
3. Які види наукових публікацій Ви знаєте?
4. Яка структура наукової статті?
5. Які правила оформлення статті?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7

1. Наукові фахові видання.
2. Індексвання наукової діяльності.
3. Міжнародні наукометричні бази.

Методичні вказівки до заняття

При розгляді **першого питання** аспіранти мають знати, що наукові публікації виходять друком у формі друкованих або електронних видань. Видання — це такий документ, що пройшов «редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо видавничого оформлення і поліграфічного виконання» (ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення»).

Аспірантам слід усвідомлювати, що наукові видання вимагають суворого дотримання видавничого оформлення, а саме: вихідних відомостей, вихідних і випускних даних. *Вихідні відомості* — це відомості про: авторів, назву видання, підзаголовні й надзаголовні дані, нумерація, вихідні дані, індекси УДК або ББК, міжнародний стандартний номер книги тощо. *Вихідні дані* включають: місце випуску видання, назву видавництва і рік випуску. До *випускних даних* належать: дати подання й підписання до друку; формат паперу і частка аркуша; вид і номер паперу; гарнітура шрифту основного тексту; спосіб друку; обсяг видання в умовних друкарських та обліково-видавничих аркушах тощо.

Варто знати, що статус наукового фахового видання передбачений Порядком формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом МОН від 15 січня 2018 р. Цей Порядок встановлює умови формування Переліку наукових фахових видань України (далі - Перелік), а також класифікації та моніторингу видань, включених до Переліку. Метою об'єктивної оцінки, класифікації та моніторингу наукових фахових видань є підвищення якості опублікованої у них наукової інформації та інтеграція цих видань до світового наукового простору. Під публікацією розуміється випуск друкованого видання

накладом не менше 50 примірників або оприлюднення видання в електронному вигляді в мережі Інтернет у форматі, не призначеному для редагування, з вільним або платним доступом.

Здобувачі мають знати, що наукові фахові видання з Переліку застосовуються для: 1) розвитку вітчизняного наукового потенціалу та інтеграції його у світовий науковий простір; 2) створення простору якісної публічної комунікації вчених, зокрема якісного донесення результатів їх діяльності до вітчизняної і світової наукових спільнот; 3) офіційного визнання наукових публікацій, зокрема: опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів та досліджень претендентів на присвоєння вчених звань; врахування при оцінюванні результатів наукової діяльності закладів вищої освіти і наукових установ; врахування при оцінюванні результатів наукової діяльності та атестації наукових та науково-педагогічних працівників; врахування при оцінюванні проектів науково-дослідних робіт, поданих на конкурси для фінансування за кошти державного чи місцевих бюджетів. Засновниками (співзасновниками) наукового фахового видання можуть бути суб'єкти наукової і науково-технічної діяльності, які діють відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», серед яких має бути принаймні одна юридична особа. При включенні наукового періодичного видання до Переліку зазначаються спеціальності, за якими видання здійснює публікації.

Для аспірантів важливо розуміти, що нормативними документами передбачено вимоги для включення наукових видань до переліку фахових. Так, до Переліку включаються наукові періодичні видання України, що входять до наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection (категорія «А»), видання, які відповідають вимогам підпунктів 1-8 (категорія «Б»).

1) наявність свідоцтва про державну реєстрацію засобу масової інформації із загальнодержавною та/або зарубіжною сферою його розповсюдження (для періодичних друкованих наукових видань);

2) ISSN-номер, що використовується для ідентифікації друкованого та/або електронного періодичного видання та дотримання заявленої періодичності;

3) присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI (Digital Object Identifier);

4) наявність web-сайта видання з українським та англійським інтерфейсами (інтерфейс може мати інші іноземні мови, пов'язані зі сферою поширення видання) або web-сторінки видання на web-сайті засновника (співзасновника) видання з такою інформацією: політика (мета та завдання) наукового видання; склад редакційної колегії (редакційної ради (за наявності)) із зазначенням наукового ступеня, звання та основного місця роботи; процедура рецензування та дотримання редакційної етики; порядок оформлення та подання публікації для оприлюднення; у разі відкритого доступу - повні тексти за умови розповсюдження за передплатою - інформація про умови доступу та анотації до кожної статті відповідно до змісту випусків, оприлюднених на web-сторінці видання; якщо видання не є повністю англійськомовним, кожна публікація не англійською мовою супроводжується анотацією англійською мовою обсягом не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова. Якщо видання не є повністю українськомовним, кожна публікація не українською мовою супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова;

5) розміщення на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського НАН України та в Національному репозитарії академічних текстів у разі відкритого доступу електронних копій видання, а за умови розповсюдження за передплатою - повного бібліографічного опису та анотації до статей, які розміщуються у відповідних номерах видань, для формування реєстру академічних текстів;

6) забезпечення якісного незалежного рецензування поданих для публікації матеріалів вченими, які здійснюють дослідження за спеціальністю і мають за останні три роки не менше однієї публікації у виданнях, включених до Переліку, або закордонних виданнях, включених до Web of Science Core Collection та/або Scopus, або мають монографії чи розділи монографій, видані міжнародними видавництвами, що належать до категорій «А»,

«В» або «С» за класифікацією Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment (SENSE); рецензії, підписані рецензентом звичайним або цифровим електронним підписом, мають зберігатися в редакції не менше трьох років;

7) наявність у складі редакційної колегії видання не менше семи вчених, які мають науковий ступінь за однією із спеціальностей, що відповідають науковому профілю видання згідно з пунктом 5 цього Порядку. Кожен з цих фахівців, включаючи головного редактора видання, повинен мати не менше трьох публікацій за останні п'ять років або не менше семи публікацій (статті, монографії, розділи монографій, що відповідають науковому профілю видання) за останні п'ятнадцять років, у тому числі не менше однієї за останні три роки, опублікованих щонайменше у двох різних виданнях, включених до Web of Science Core Collection та/або Scopus, або мати монографії чи розділи монографій, видані міжнародними видавництвами, що належать до категорій «А», «В» або «С» за класифікацією Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment (SENSE).

У складі редакційної колегії має бути не менше трьох вчених, що працюють за основним місцем роботи в українських наукових установах або закладах вищої освіти, і щонайменше - один науковець, що працює за основним місцем роботи в закордонній науковій установі або закладі вищої освіти. Для включення вченого до складу редакційної колегії потрібна його письмова згода. Вчений може входити до складу не більш як трьох редакційних колегій видань, включених до Переліку;

8) включення до профільних міжнародних наукометричних баз даних, рекомендованих МОН.

Для включення видання до переліку засновник подає перелік документів, передбачений цим порядком. Наказ про включення наукового видання до Переліку МОН оприлюднює на офіційному web-сайті. У разі відмови про включення до Переліку або передчасного виключення видання з Переліку МОН офіційним листом інформує засновника (співзасновників) про причини відмови щодо включення або виключення. Рішення МОН про відмову у включенні наукового видання до Переліку може бути оскаржене протягом місяця з дня отримання засновником (співзасновниками) листа з підставами про відмову шляхом подання до МОН апеляційної заяви або до суду в порядку, передбаченому законодавством. Під час включення наукового видання до Переліку йому присвоюється відповідна категорія, яку разом з датою включення до Переліку необхідно вказувати у вихідних відомостях видання. Видання, яке отримало статус фахового із визначенням певної категорії, обов'язково підлягає моніторингу МОН щодо дотримання ним вимог цього Порядку. За результатами моніторингу видання може залишитись у відповідній категорії, бути переведеним до іншої категорії або виключеним з Переліку, про що МОН інформує засновника (співзасновників) наукового видання та висвітлює цю інформацію на офіційному web-сайті.

Аспіранти мають знати, що наукове фахове видання виключається з Переліку або переводиться до нижчої категорії за рішенням МОН у разі виявлення порушень вимог, передбачених одним із підпунктів 1-8 (виключення з категорії «Б»), або підпунктів 1-5 (виключення з категорії «В») пункту 6 цього Порядку. У разі виключення наукового видання з Переліку засновник (співзасновники) може(уть) подавати нове клопотання після виправлення зауважень МОН не раніше ніж через рік з дня прийняття такого рішення. У разі повторного виявлення цих порушень видання виключається з Переліку без права поновлення. Підставами для виключення видання з Переліку за рішенням МОН також є: порушення при опублікуванні видання редакцією, авторами публікацій, рецензентами принципів академічної доброчесності, передбачених законами України; систематичні публікації матеріалів, які не містять нових наукових результатів, і водночас не містять інформації про те, що вони є оглядовими чи науково-методичними. Голова та члени редакційної колегії є відповідальними за організацію рецензування статей та дотримання академічної доброчесності. При виключенні видання категорії «А» з наукометричних баз Web of Science Core Collection та/або Scopus воно набуває статусу видання категорії «Б». При виявленні підстав для виключення видання з категорії «Б» воно виключається з Переліку.

При розгляді **другого питання** аспіранти мають усвідомити, що для оцінювання результативності наукової діяльності важливе місце відводиться *наукометрії* – на пряму досліджень, що вивчає когнітивні комунікації в науці за частотою цитувань наукових робіт та їхніх авторів. Завданням наукометричних баз даних є дослідження публікаційної активності та цитованості авторів наукових праць.

Варто розуміти, що основним наукометричним показником є *індекс цитування* – прийнятий у науковому світі показник «значущості» праць вченого і являє собою число посилань на публікації вченого у реферованих наукових періодичних виданнях. SCI є одним з найпоширеніших наукометричних показників. Наявність у науково-освітніх організаціях вчених, які мають високий індекс цитування, говорить про високу ефективність та результативності діяльності вузу цілому.

Серед індексів визначальне значення має *Індекс Гірша* (h-index) – показник, запропонований в 2005 р. американськими фізиком Хорхе Гіршем з університету Сан-Дієго, Каліфорнія. Критерій заснований на кількості публікацій вченого та кількості цитувань цих публікацій, і розраховується за спеціальною формулою. Іншим показником є *імпакт-фактор* (ІФ або IF) – формальний чисельний показник інформаційної значимості наукового журналу. Показник розраховується як кількість посилань у конкретному році на опубліковані в журналі статті за попередні 2-3 роки. Вважається, що чим вище значення імпакт-фактору, тим вищі наукова цінність та авторитетність журналу.

Висвітлюючи **третє питання**, аспіранти мають знати, що *наукометрична база даних* – це бібліографічна і реферативна база даних з інструментами для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Авторитетні та повні бази даних – *Scopus*, англійського наукового видавництва Elsevier, та *Web of Science* (WoS), база даних Філадельфійського інституту наукової інформації компанії Thomson Reuters.

SCOPUS – це реферативна база даних і наукометрична платформа, що була створена в 2004 р. видавничою корпорацією Elsevier. Станом на липень 2012 р. Scopus містить понад 49,3 млн. реферативних записів. У базі даних вже проіндексовано 19 тис. назв наукових журналів 5 тис. видавництв, 340 книжкових серій та 4,9 млн. праць конференцій. Видання індексуються у Scopus з різним хронологічним охопленням, найповажніші наукові часописи представлені архівами, починаючи з першого випуску першого тому. Наукометричний апарат Scopus забезпечує облік публікацій науковців і установ, у яких вони працюють, та статистику їх цитованості. Scopus надає гіперпосилання на повні тексти матеріалів.

WEB OF SCIENCE (WoS) – це реферативна наукометрична база даних наукових публікацій проекту WEB OF KNOWLEDGE компанії Thomson Reuters. Користувач має доступ до більш ніж 11 тис. журналів та до більш ніж 110 тис. матеріалів конференцій. При цьому глибина архіву сягає 1900 року. WoS дозволяє організовувати пошук за ключовими словами, по окремому автору і по організації (університету), підключаючи при цьому потужний апарат аналізу знайдених результатів. Результат пошуку як по автору, так і по організації дозволяє оцінити загальну кількість публікацій, кількість цитувань, h-індекс та інші показники.

Thomson Reuters виступила ініціатором введення в обіг поняття імпакт-фактор, який був створений у 1960 р. як спосіб виміряти цінність журналу шляхом вираховання середнього числа цитувань за певний проміжок часу (два роки). Якщо імпакт-фактор становить 1,5 в 2012 р., то це означає, що в середньому статті, опубліковані в часописі протягом, скажімо, 2010 і 2011 р., були 1,5 рази процитовані в статтях 2012 р., виданих журналами з переліку індексованих.

Scopus пропонує дещо простішу систему – прямого підрахунку індексу цитування тої чи іншої публікації. Наукові ресурси, опубліковані після 1996 р., індексуються у базі даних Scopus разом зі списками пристатейної бібліографії. Цитованість у базі даних підраховується шляхом автоматизованого аналізу змісту цих списків. Таким чином, у Scopus підраховується кількість посилань на всі проіндексовані ресурси, але лише в ресурсах, опублікованих після 1996 р.

Index Copernicus (база наукових публікацій) – це міжнародна наукометрична онлайн база, створена в 1999 році в Польщі. Містить внесену користувачем інформацію, в тому

числі профіль вченого (науковця), а також перелік наукових установ, друковані видання (журнали) та інші проекти. ІС був розроблений, щоб проаналізувати кожен аспект професійної діяльності вчених, виробляти індивідуальні щорічні звіти про діяльність та аналіз публікаційної активності. Сайт Index Copernicus включає: анотації розміщених наукових публікацій; індексування журналів (наукових публікацій); ранжування журналів, реферування журналів, а також є платформою для наукового співробітництва та виконання спільних наукових проектів.

Google Академія (Google Scholar) – це вільно доступна пошукова система, яка забезпечує повнотекстовий пошук наукових публікацій всіх форматів і дисциплін. Використовуючи єдину форму запиту, можна виконувати пошук в різних дисциплінах і за різними джерелами. Але варто пам'ятати, що наукометричні показники на всіх цих ресурсах будуть різні. У РІНЦ представлені, в основному, журнали пострадянського простору; Google Академія (Google Scholar) індексує видання усього світу, але не всі видання і не завжди своєчасно потрапляють до списків Google Академії, а в Scopus дуже маленька представленість вітчизняних видань. Слід відмітити, що індекс Гірша по Scopus є найбільш престижним і тільки цей показник є значущим для світового наукового співтовариства.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які елементи видавничого оформлення наукового видання?
2. Хто може бути засновником наукового фахового видання?
3. Назвіть вимоги включення наукових видань до переліку фахових видань України.
4. Що є основним науко метричним показником публічної активності науковця?
5. Які міжнародні науко метричні бази Ви знаєте?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Монографія як вид наукової публікації

Готуючи питання, аспіранти мають розуміти, що монографія — це наукова праця у вигляді книги, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми або теми, що належить одному або кільком авторам. Монографії можуть бути науковими та практичними. Наукова монографія — це науково-дослідна праця, предметом викладу якої є вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми або теми з критичним його аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів дисертаційного дослідження.

ЗАВДАННЯ

Підготувати статтю до Наукових записок ВДПУ. Серія: Історія.

Дотримуючись вимог, опублікованих на сайті журналу, аспірантам слід підготувати рукопис статті і подати її на розгляд науковому керівникові. При позитивному рішенні керівника щодо можливості опублікування статті у науковому фаховому журналі, аспірант надсилає рукопис статті разом із позитивною рецензією наукового керівника до редакції журналу. Остання забезпечує належне (подвійне «сліпе») рецензування статті. Остаточне рішення про прийняття статті до друку приймає редколегія журналу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 15.01.2018 № 32 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text>

Етичний кодекс ученого України // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Основна література

- Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.
- Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.
- Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.
- Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
- Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.
- П'ятницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.
- Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2017. 342 с.

Додаткова література

- Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / [за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є Артюхова, І. О. Дегтярьової]. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.
- Вайндорф-Сысоева М. Е. Технология исполнения и оформление научно-исследовательской работы: учеб.-метод. пособ. Москва : ЦГЛ, 2006. 96 с.
- Владимирова Т. Л. Язык и стиль научного текста // URL : http://portal.tpu.ru/SNARED/t/TATVLA_D/sechs/Tab1/Vladi_mirova_Posobie.pdf. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010.
- Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.
- Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.
- Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен // URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_60/28.pdf
- Пілющенко В. Л., Шкрабак І. В., Словенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навч. посіб. Київ : Дібра, 2004. 344 с.
- Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
- Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.- метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
- Тихонкова І. О. Список літератури наукової статті – важливий індикатор якості статті (як не мати зайвого клопоту з його оформленням) // Наука України у світовому інформаційному просторі: [зб. наук. пр.] / НАН України. Київ, 2015. Вип. 11. С. 100–106.

Тема 5 АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

1. Наукові конференції, їх види та порядок проведення.
2. Написання доповіді та виступ на науковій конференції.
3. Підготовка та опублікування тез конференції.

Методичні вказівки до заняття

При розгляді **першого питання** аспіранти мають знати, що одним з основних заходів для обміну інформацією з різних питань серед великої кількості людей є конференція. Конференція – це форма організації наукової діяльності, при якій відбувається обмін інформацією через представлення своїх досягнень і цілей. Саме такий захід має перевагу в порівнянні з семінарами та тренінгами. Основними перевагами конференцій є те, що виступи всіх учасників на споріднені теми дозволяють більш багатогранно розглянути різні питання, таким чином обговорюються різні підходи до розв’язання однієї проблеми.

Конференції диференціюються за різними ознаками: залежно від напрямку: науково-теоретичні; науково-практичні; науково-технічні. За складом учасників: молодіжні; для зрілих вчених. В залежності від охопленої території: міжнародні; республіканські; міжрегіональні; регіональні: обласні; міські; між вишами; конкретних ВНЗ та ін. За періодичністю: щорічні; одноразові. Залежно від тематики проведення: вузькоспеціалізовані; широкої тематики. Конференції також поділяються за формою проведення: очні, учасники приїжджають і беруть безпосередню участь у конференції. Заочні – конференція проходить без участі науковці, учасники відсилають тези та інформаційну статтю на пошту оргкомітету. Internet-конференції – проводиться на сайті заходу, організації, або на форумі, як колективне обговорення. За своїм статусом конференція займає проміжну ланку між семінаром і конгресом.

Аспіранти мають усвідомити, що для того щоб правильно організувати конференцію необхідно дотримання всіх організаційних етапів. Вони наступні: *Планування та визначення ідеї конференції*. Визначаються форма та назва заходу.

1-й організаційний етап. Визначення склад учасників конференції, призначаються робочі групи та оргкомітет, тематика, сектори конференції та інше. Повідомлення дати та часу проведення в інформаційному листі.

2-й організаційний етап. Отримання заявок, оргвнесків та тез від майбутніх учасників конференції. Відібраним учасникам надсилаються інформаційні листи.

Останній етап передбачає зустріч та заселення учасників конференції, відкриття заходу, слухання доповідей. Також під час заходу можуть бути заплановані екскурсії. Після конференції можуть бути визначені кращі доповідачі та відбутися нагородження.

Важливо знати, що очна форма проведення конференція, як правило відбувається за стандартною схемою: Реєстрація учасників конференції та отримання кожним з них програми проведення заходу; Відкриття та пленарне засідання з виступом організаторів заходу; Робота в секціях або за круглими столами з заслуховуванням доповідей та їх обговорення; Кава-брейк в середині заходу або банкет після її закінчення; Культурні заходи для учасників з інших міст; Публікація збірника наукових праць. Також збірник може надаватися учасникам під час реєстрації.

Загалом чітких правил проведення конференції не існує, їх визначає оргкомітет і повідомляє про них в інформаційному листі. Для того щоб взяти участь у конференції потрібно заповнити заявку в спеціальній формі, після цього необхідно вислати тези підготовленої праці. Після цього необхідно очікувати відповіді оргкомітету, якщо вона позитивна, то учаснику надсилається запрошення, при необхідності надсилається розрахунковий рахунок на який необхідно перерахувати кошти за участь у заході.

Розглядаючи **друге питання**, слід усвідомити, що основне завдання аспіранта на конференції незалежно від її рівня (вузівська, міжвузівська, регіональна, Всеукраїнська, Міжнародна тощо) – показати свої перші наукові здобутки як дослідника, отримати навички

підготовки до повноцінної наукової роботи, змусити усвідомити себе молодим науковцем, майбутнім ученим. Для виступу на науковій конференції (симпозіумі, засіданні) за підсумками НДР з результатами своєї наукової роботи, аспіранту необхідно написати доповідь (тези, звіт) по темі наукової роботи або її частині. Водночас він має зробити спроби передбачити можливі запитання по змісту наукової роботи і заздалегідь підготувати на них відповіді, які повинен погодити з науковим керівником. У доповіді аспіранту доцільно зупинитись на таких аспектах: обґрунтування актуальності теми; визначення предмету дослідження, його хронологічних меж, мети, завдань, новизни; з'ясування джерельної бази; висвітлення сутності проведеного дослідження (експерименту, анкетування тощо); з'ясування основних висновків проведеного дослідження; оголошення пропозицій щодо практичного застосування результатів проведеного дослідження.

До самого виступу, який триває, як правило, не більше 10-20 хв., аспіранту необхідно добре приготуватися, виступ має бути стислим і по суті. Не потрібно деталізувати той чи інший аспект, оскільки може не вистачити часу для висвітлення інших питань наукової роботи. Після завершення виступу, учасники конференції як правило ставлять декілька запитань, тому аспірант як повноправний учасник конференції має бути готовим дати відповіді на запитання, що торкаються змісту доповіді (тез, звіту), проведеного експерименту тощо. Аспіранту не потрібно боятись відстоювати, але тільки на основі доказів, власну позицію, не лякатись можливої дискусії. Навпаки, вона лише засвідчить рівень володіння матеріалом, його уміння як науковця-початківця формулювати думки, робити висновки, вести наукову дискусію. Про участь у конференції та виступ на ній з доповіддю, аспірант повідомляється, як мінімум за тиждень до початку її роботи.

Розкриваючи **третє питання**, аспіранти мають знати, що за результатами роботи конференції, як правило, друкується збірник наукових матеріалів конференції, в т.ч. праць аспірантів та інших її учасників. Для кожного з них важливо навчитися складати плани тез і коротких доповідей в усній та письмовій формах, уміти їх переробляти, виправляти, виробляти свій стиль. У цьому особливо доцільно прислуховуватися до свого наукового керівника, відчувати його допомогу як старшого і досвідченішого колеги. Якщо він декілька разів перевірить рукопис, виправить наявні стилістичні помилки, то це також розширить скарбницю наукових знань молодого дослідника.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які види наукових конференцій Ви знаєте?
2. Охарактеризуйте стандартну схему проведення очної конференції.
3. Яка роль пленарного засідання конференції?
4. Які основні аспекти висвітлюються у доповіді на конференції.
5. Яка роль наукового керівника у підготовці тез конференції.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Науковий семінар та порядок його проведення

Опрацьовуючи означене питання, аспіранти мають усвідомити, що науковий семінар – це обговорення порівняно невеликою групою учасників підготовлених ними наукових доповідей, повідомлень, проведене під керівництвом провідного вченого, фахівця. Наукові семінари є важливим засобом згуртування дослідницького колективу, вироблення у його членів загальних підходів, поглядів. Наукові семінари проводяться, як правило, в рамках однієї наукової організації або одного навчального закладу, хоча на їх засідання можуть запрошуватися і представники інших організацій.

Для аспірантів важливо знати, що попередня експертиза дисертації теж відбувається у вигляді семінару, за результатами якого готується висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

ЗАВДАННЯ

Підготувати тези на наукову конференцію

Відповідно до вимог, викладених в інформаційному листі конференції, аспіранти мають підготувати тези заявленого на конференцію виступу з теми дослідження. Після перевірки їх науковим керівником та позитивному рішенні останнього, аспірант надсилає тези організаторам конференції.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>

Про затвердження вимог до оформлення дисертації. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Етичний кодекс ученого України // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Основна література

Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.

Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.

Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.

Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.

П'яницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.

Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2017. 342 с.

Додаткова література

Бобилєв В. П., Іванов І. І., Проїдак Ю. С. Методологія та організація наукових досліджень: підруч. Дніпро : ІМА-прес, 2014. 644 с.

Вайндорф-Сысоева М. Е. Технология исполнения и оформление научно-исследовательской работы: учеб.-метод. пособ. Москва : ЦГЛ, 2006. 96 с.

Владимирова Т. Л. Язык и стиль научного текста // URL : http://portal.tpu.ru/SNARED/t/TATVLA_D/sechs/Tab1/Vladi_mirova_Posobie.pdf. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010.

Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.

Захаров Ю. В., Радченко М. І. Подання результатів у дисертаційній роботі: метод. реком. / [Український держ. морський техн. ун-т ім. адм. Макарова]. Миколаїв : УДМТУ, 2003. 22 с.

Колоїз Ж. В. Академічне письмо та риторика : практикум. Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.

Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен // URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_60/28.pdf

Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.

Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.- метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.

Тема 6 ВИМОГИ ТА ПОРЯДОК ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЇ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9

1. Попередня експертиза дисертації. Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.
2. Спеціалізовані вчені ради закладів вищої освіти, порядок їх формування, склад та вимоги до членів ради.
3. Підготовка здобувача до захисту дисертації. Перелік документів для проведення захисту дисертації.

Методичні вказівки до заняття

Розглядаючи **перше питання**, аспіранти мають знати, що вимоги та порядок захисту дисертації викладені у Постанові Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії». Відповідно до її положень після завершення здобувачем відповідної освітньо-наукової програми науковий керівник (керівники) здобувача готує (готують) висновок з оцінкою його роботи у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану (далі - висновок наукового керівника (керівників)).

Попередня експертиза дисертації проводиться, як правило, у закладі вищої освіти (науковій установі), де здійснювалася підготовка здобувача. Якщо заклад вищої освіти (наукова установа), де здійснювалася підготовка здобувача, не може провести попередню експертизу дисертації здобувача, такий заклад (наукова установа) надсилає звернення до іншого закладу вищої освіти (наукової установи) із проханням розглянути заяву здобувача про проведення попередньої експертизи дисертації. Структурний підрозділ, де буде проводитися попередня експертиза дисертації, подає пропозиції вченій раді закладу вищої освіти (наукової установи) щодо призначення двох рецензентів, кандидатури яких пропонуються до складу ради. До структурного підрозділу, де буде проводитися попередня експертиза дисертації, здобувач подає дисертацію, висновок наукового керівника (керівників) та академічну довідку про виконання відповідної освітньо-наукової програми. Зразок такої довідки затверджується МОН.

Керівник структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), де проводиться попередня експертиза дисертації, за участю рецензентів організує та проводить на базі такого структурного підрозділу фаховий семінар для апробації дисертації. Рецензенти, розглянувши дисертацію та наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, а також за результатами фахового семінару готують висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Рецензенти забезпечують об'єктивність підготовленого ними висновку. У висновку, зокрема, зазначається інформація про відповідність дисертації вимогам, передбаченим пунктом 10 цього Порядку, кількість наукових публікацій, повноту опублікування результатів дисертації та особистий внесок здобувача до всіх наукових публікацій, опублікованих із співавторами та зарахованих за темою дисертації.

Попередня експертиза дисертації проводиться протягом двох місяців з дня надходження до закладу вищої освіти (наукової установи) письмової заяви здобувача щодо проведення такої експертизи. У разі відмови (у письмовій формі) закладу вищої освіти (наукової установи) провести попередню експертизу та підготувати зазначений висновок здобувач має право звернутися до МОН для визначення подальшої процедури захисту дисертації. Здобувач із поважних причин (за станом здоров'я, за сімейними обставинами) за власною заявою має право на проведення попередньої експертизи дисертації, надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та проведення захисту дисертації в раді протягом шести місяців після відрахування з аспірантури.

Висновок наукового керівника (керівників) або структурного підрозділу (у двох примірниках) та висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення

результатів дисертації (у двох примірниках) видаються здобувачеві. Після цього забороняється вносити зміни до тексту дисертації. У разі коли зазначені висновки є позитивними, здобувач подає заяву на ім'я голови вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) про формування складу ради для проведення захисту дисертації з метою присудження ступеня доктора філософії та подає засвідчені в установленому порядку копії одержаних ним академічної довідки про виконання відповідної освітньо-наукової програми, висновку наукового керівника (керівників) або структурного підрозділу та висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Структурний підрозділ, де проводилася попередня експертиза дисертації, подає пропозиції вченій раді закладу вищої освіти (наукової установи) для формування складу ради відповідно до вимог пунктів 6 і 7 цього Порядку.

Розкриваючи **друге питання**, аспіранти мають знати, що рада утворюється із спеціальності, з якої заклад вищої освіти (наукова установа) має ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. Заклад вищої освіти (наукова установа), в якому здобувач виконав освітньо-наукову програму, подає МОН клопотання про утворення ради. Таке клопотання заклад вищої освіти (наукова установа) може подавати також щодо дисертації здобувача, який виконав освітньо-наукову програму в іншому закладі вищої освіти (науковій установі). У закладі вищої освіти (науковій установі) може утворюватися структурний підрозділ, однією з функцій якого є забезпечення діяльності рад. В іншому разі такі повноваження покладаються на працівника закладу вищої освіти (наукової установи). Якщо здобувач виконав освітньо-наукову програму, окремі елементи якої, крім закладу вищої освіти, забезпечуються і науковою установою, рада може утворюватися в одному із зазначених суб'єктів підготовки з можливим залученням до складу ради вченого, який є штатним працівником іншого суб'єкта підготовки, як рецензента відповідно до кваліфікації такого вченого. МОН протягом місяця з дати надходження клопотання приймає рішення про утворення ради, про що видається відповідний наказ. Контроль за діяльністю рад здійснює МОН.

Аспіранти мають знати, що рада утворюється у складі голови та членів ради - двох рецензентів і двох опонентів. Голова ради забезпечує дотримання вимог законодавства під час функціонування ради. Головою ради не може бути призначено: наукового керівника здобувача; керівника (заступника керівника) закладу вищої освіти (наукової установи), в якій утворюється рада; співавтора наукових публікацій здобувача; рецензента монографії здобувача; близьких осіб здобувача. Опоненти не можуть бути співробітниками одного закладу вищої освіти (наукової установи). Опонентами можуть бути іноземні вчені з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача.

Важливо відзначити, що вчений, який пропонується до складу ради, повинен мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих за останні п'ять років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача, з яких не менше однієї публікації у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. До таких публікацій зараховуються монографії, розділи монографій, статті у періодичних наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, затвердженого МОН, або у періодичних наукових виданнях інших держав.

Здобувачі мають знати, що рецензентом або опонентом не може бути призначено близьких осіб здобувача, його наукового керівника та співавтора будь-якої наукової публікації здобувача. Один вчений може бути головою (членом) не більше восьми рад протягом календарного року. Голова та члени ради мають рівні права під час захисту дисертації здобувачем. Оплата праці голови та членів ради і відшкодування витрат на відрядження опонентів здійснюються відповідно до законодавства, що регулює оплату праці голови та членів екзаменаційної комісії закладу вищої освіти та відшкодування витрат на відрядження членів екзаменаційної комісії, призначених з інших міст. 7. У складі ради не менше трьох вчених повинні мати ступінь доктора наук (голова ради, один з рецензентів, один з опонентів). Вчений може бути включений до складу ради не раніше ніж через п'ять років після здобуття ступеня доктора філософії (кандидата наук). Голова та члени ради забезпечують високий рівень вимогливості під час розгляду дисертацій, проведення їх

захисту та прийняття радою обґрунтованих рішень.

Для утворення ради заклад вищої освіти (наукова установа) подає МОН: клопотання про утворення ради з відповідним обґрунтуванням та інформуванням про наявність належних умов для функціонування ради; персональний склад ради із зазначенням прізвища, імені, по батькові, місця основної роботи та наукових публікацій; копії дипломів про наукові ступені, атестатів про вчене звання голови та членів ради. Якщо підготовка здобувача здійснювалася відповідно до угоди між вітчизняним та іноземним закладами вищої освіти (науковими установами), рада може утворюватися на базі одного із зазначених суб'єктів підготовки. Працівник іноземного закладу вищої освіти, що був стороною зазначеної угоди, може бути рецензентом щодо дисертації здобувача. На базі іноземного закладу вищої освіти (наукової установи) рада утворюється відповідно до законодавства іноземної держави.

Розглядаючи **третє питання**, важливо підкреслити, що задля організації захисту дисертації здобувач подає до ради такі документи, перелік яких є вичерпним: 1) заяву щодо проведення його атестації; 2) копію першої сторінки паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця; 3) копію диплома магістра (спеціаліста). У разі коли документ про вищу освіту видано іноземним закладом вищої освіти, додатково подається копія документа про визнання іноземного документа про вищу освіту; 4) копію свідоцтва про зміну імені (у разі потреби); 5) витяг з наказу про зарахування до аспірантури (прикріплення до закладу вищої освіти (наукової установи), засвідчений в установленому порядку; 6) академічну довідку про виконання відповідної освітньо-наукової програми; 7) висновок наукового керівника (керівників) або відповідного структурного підрозділу у двох примірниках; 8) висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації у двох примірниках; 9) дисертацію в друкованому (три примірники) та електронному вигляді; 10) копії наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, на яких повинні бути зазначені вихідні дані відповідних видань. Копії зазначених публікацій засвідчуються в установленому порядку.

У тижневий строк після прийняття документів до розгляду: працівником відповідного структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), який забезпечує діяльність рад, або працівником закладу вищої освіти (наукової установи), на якого покладені такі повноваження, на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) в розділі, в якому міститься інформація про діяльність рад, розміщуються інформація про прийняття дисертації до розгляду та анотація дисертації, а також надсилається МОН повідомлення про прийняття дисертації до розгляду, яке разом з іншими такими повідомленнями, що надійшли до МОН протягом місяця, розміщується на офіційному веб-сайті МОН третього робочого дня наступного місяця.

Головою ради дисертація та наукові публікації, зараховані за її темою, надаються для вивчення опонентам. У місячний строк після прийняття документів до розгляду опоненти подають голові ради підписані ними відгуки. У відгуку опонента визначається ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна, повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У разі коли відгук не подано своєчасно або він не відповідає вимогам, голова ради може повернути його опоненту для доопрацювання або замінити опонента. У разі заміни опонента МОН надсилається вмотивоване клопотання про внесення змін до складу ради.

Після надходження до ради відгуків опонентів члени ради у робочому порядку погоджують дату проведення захисту дисертації, яка призначається не пізніше ніж у тритижневий строк з дня одержання другого відгуку опонента головою ради. Протягом трьох робочих днів після погодження дати проведення захисту дисертації наукова громадськість інформується про дату проведення захисту дисертації.

Працівник структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), який забезпечує діяльність рад, або працівник закладу вищої освіти (наукової установи), на якого покладені такі повноваження, не пізніше ніж за десять робочих днів до дати захисту дисертації розміщує в електронному вигляді на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти

(наукової установи), рада якого прийняла заяву про атестацію здобувача, у розділі, в якому міститься інформація про діяльність рад, примірник дисертації (із забезпеченням відкритих форматів текстових даних), висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та відгуки опонентів.

Зазначені матеріали зберігаються у відкритому доступі на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) протягом трьох місяців з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу здобувачеві диплома доктора філософії. За бажанням здобувача рада зобов'язана проводити захист дисертації за наявності негативного відгуку одного з опонентів. Якщо негативні відгуки надійшли від двох опонентів, дисертація знімається з розгляду, а здобувачеві повертаються всі подані ним матеріали, крім його заяви та одного примірника дисертації.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Який порядок формування разової спеціалізованої вченої ради?
2. Упродовж якого часу після відрахування із аспірантури має бути проведена попередня експертиза дисертації?
3. Які документи подаються здобувачем до спеціалізованої вченої ради?
4. Упродовж якого терміну МОН приймає рішення про утворення разової ради?
5. Які особи не можуть бути призначені опонентами чи рецензентами?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10

1. Процедура прилюдного захисту дисертації. Рішення спеціалізованої вченої ради.
2. Формування атестаційної справи здобувача.
3. Експертиза дисертації МОН України.

Методичні вказівки до заняття

Розглядаючи **перше питання**, слід зазначити, що публічний захист дисертації проводиться на засіданні ради (із можливістю використання засобів відеозв'язку в режимі реального часу). Захист дисертації повинен мати характер відкритої наукової дискусії, в якій зобов'язані взяти участь голова та члени ради, а також за бажанням присутні на засіданні. Під час захисту відповідно до законодавства радою забезпечується аудіофіксація (запис фонограми) та відеофіксація. Запис (звукзапис, відеозапис) такого засідання ради оприлюднюється на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи) не пізніше наступного робочого дня з дати проведення засідання та зберігається на відповідному веб-сайті не менше трьох місяців з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу здобувачеві диплома доктора філософії.

У ході засідання рада встановлює рівень набуття здобувачем теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, що дало йому можливість одержати нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати проведених ним досліджень та розв'язати конкретне наукове завдання у відповідній галузі знань, та оволодіння здобувачем методологією наукової та педагогічної діяльності. Засідання ради вважається правоможним у разі участі у ньому та голосуванні повного складу ради. У разі потреби один з опонентів, який надав позитивний відгук, може брати участь у засіданні ради з використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу.

Важливо знати, що засідання ради проводиться головою ради державною мовою за такою процедурою: голова ради інформує її членів згідно з даними реєстраційної картки присутності членів ради про правоможність засідання; голова ради інформує її членів про погоджену із здобувачем мову, якою він буде викладати основні положення дисертації та відповідати на запитання, та доповідає про подані здобувачем документи, їх відповідність встановленим вимогам; здобувач викладає основні положення дисертації та відповідає на запитання, подані в усній чи письмовій формі; здобувач відповідає на зауваження, які містяться у відгуках опонентів та зверненнях інших осіб, що надійшли до закладу вищої освіти (наукової установи) у письмовому вигляді чи електронною поштою; обговорюється проект рішення ради щодо присудження ступеня доктора філософії; проводиться таємне

голосування щодо присудження здобувачеві ступеня доктора філософії (якщо засідання ради проводиться з використанням засобів відеозв'язку в режимі реального часу або в разі участі в засіданні одного із опонентів з використанням засобів відеозв'язку, таємне голосування проводиться з використанням програмного забезпечення (засобу), що забезпечує анонімність та ідентифікацію учасників такого голосування. Програмне забезпечення (засіб) для проведення таємного голосування застосовується за рішенням ради); голова ради оголошує результати голосування (рішення вважається позитивним, якщо за нього проголосували не менш як чотири члени ради); голова ради оголошує рішення ради щодо присудження здобувачеві ступеня доктора філософії з відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Здобувач має право зняти дисертацію із захисту за письмовою заявою, поданою на засіданні ради до початку таємного голосування. У такому разі здобувачеві повертаються документи, які він подав до ради, крім заяви та одного примірника дисертації. Якщо рада встановила порушення академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, заява про зняття дисертації із захисту не приймається. У такому разі рада приймає рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії.

Дисертація, за результатами захисту якої радою прийнято рішення про відмову у присудженні ступеня доктора філософії, може бути подана до захисту повторно після доопрацювання не раніше ніж через один рік з дня прийняття такого рішення. Дисертації, що містять інформацію, віднесenu до державної таємниці, або інформацію для службового користування, розглядаються з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації. Рада оформлює протягом 15 робочих днів рішення про присудження ступеня доктора філософії (у двох примірниках).

Розглядаючи **друге питання**, аспіранти мають знати, що усі документи, що стосуються розгляду дисертації та проведення її захисту в раді, формуються в перший примірник атестаційної справи здобувача, який зберігається у відповідному структурному підрозділі закладу вищої освіти (наукової установи) протягом десяти років з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу диплома доктора філософії, а рішення ради щодо присудження ступеня доктора філософії та один примірник дисертації підлягають постійному зберіганню.

Другий примірник атестаційної справи здобувача, що надсилається до МОН протягом місяця з дня захисту дисертації, формується з таких документів, перелік яких є вичерпним: 1) супровідного листа на бланку закладу вищої освіти (наукової установи); 2) копії першої сторінки паспорта громадянина України або паспортного документа іноземця, засвідченої в установленому порядку; 3) рішення ради про присудження ступеня доктора філософії; 4) висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації; 5) відгуків опонентів; 6) копії диплома магістра (спеціаліста), засвідченої в установленому порядку. У разі коли документ про вищу освіту видано іноземним закладом вищої освіти, додатково подається копія документа про визнання іноземного документа про вищу освіту, засвідчена в установленому порядку; 7) копії свідоцтва про зміну імені (у разі потреби), засвідченої в установленому порядку; 8) копії академічної довідки про виконання здобувачем освітньо-наукової програми, засвідченої в установленому порядку; 9) копії документа про передачу електронного примірника до Національного репозитарію академічних текстів або Державної наукової установи “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації”; 10) анотації дисертації державною мовою з наведенням наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації; 11) копії реєстраційної картки присутності членів ради, засвідченої в установленому порядку; 12) стенограми (розшифрованої фонограми) засідання ради, підписаної головою ради та скріпленої печаткою закладу вищої освіти (наукової установи).

Обкладинка атестаційної справи здобувача, супровідний лист, рішення ради про присудження ступеня доктора філософії та реєстраційна картка присутності членів ради оформлюються за формою, затвердженою МОН. Другий примірник атестаційної справи здобувача, оформлений з порушенням установлених вимог, МОН до розгляду не приймається. Атестаційна справа здобувача, прийнята МОН до розгляду, не може бути знята

з розгляду здобувачем чи відкликана радою, в якій здійснювався захист дисертації.

Розглядаючи **третє питання**, аспіранти мають знати, що МОН з метою здійснення контролю за дотриманням радою вимог нормативно-правових актів з питань атестації здобувача: розглядає документи атестаційної справи здобувача щодо дотримання радою процедури розгляду дисертації; проводить експертизу дисертації щодо актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизни, повноти викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутності (наявності) порушення академічної доброчесності.

Аспірантам варто знати, що до проведення експертизи дисертації МОН може залучати: членів експертних рад МОН з проведення експертизи дисертацій з відповідного наукового напрямку; працівників закладів вищої освіти (наукових установ) шляхом утворення групи експертів; окремих вчених шляхом призначення їх експертами. Суб'єкт експертизи проводить експертизу дисертації, розміщеної в електронному вигляді на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти (наукової установи), готує висновок, подає його МОН. Зазначений висновок долучається до матеріалів атестаційної справи здобувача. У МОН готується узагальнений висновок, який подається на розгляд атестаційної колегії МОН.

Атестаційна колегія МОН розглядає узагальнений висновок та затверджує рішення ради про присудження ступеня доктора філософії. Наказ МОН про затвердження рішення ради на підставі рішення атестаційної колегії МОН розміщується на офіційному веб-сайті МОН. Строк розгляду МОН дисертації та атестаційної справи здобувача не повинен перевищувати чотирьох місяців. Пропозиції і заяви фізичних та юридичних осіб щодо додаткової оцінки дисертації та атестаційної справи здобувача розглядаються МОН до прийняття рішення. За особливих обставин, які потребують більш тривалого строку для проведення експертизи дисертації, про продовження такого строку МОН інформує заклад вищої освіти (наукову установу), в якому утворена рада.

Вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) після набрання чинності наказом МОН про затвердження рішення ради про присудження ступеня доктора філософії приймає рішення про видачу диплома доктора філософії, яке затверджується наказом закладу вищої освіти (наукової установи) та оприлюднюється на офіційному веб-сайті такого закладу (установи). Рішення ради, ухвалене за результатами захисту дисертації на засіданні, проведеному в іноземному закладі вищої освіти (науковій установі), затверджується відповідно до законодавства іноземної держави. Рішення ради про присудження ступеня доктора філософії набирає чинності з дати набрання чинності наказом закладу вищої освіти (наукової установи) про видачу диплома доктора філософії.

Диплом доктора філософії видається здобувачеві у порядку, встановленому закладом вищої освіти (науковою установою). Здобувачеві, підготовка якого здійснювалася відповідно до угоди між вітчизняним та іноземним закладами вищої освіти (науковими установами) та якому присуджено ступінь доктора філософії, видається два дипломи доктора філософії відповідно до законодавства держав - сторін угоди. Відшкодування витрат на виготовлення бланків диплома доктора філософії здійснюється відповідно до законодавства.

У разі виявлення порушення радою вимог цього Порядку МОН скасовує рішення ради про присудження ступеня доктора філософії. Наказ МОН про скасування зазначеного рішення ради на підставі рішення атестаційної колегії МОН розміщується на офіційному веб-сайті МОН. Виявлення МОН академічного плагіату у захищеній дисертації є підставою для позбавлення на два роки наукового керівника права участі у підготовці здобувачів, позбавлення голови та членів ради на два роки права участі в атестації здобувачів.

Здобувач має право ознайомитися з узагальненим висновком МОН після прийняття МОН рішення про скасування рішення ради про присудження ступеня доктора філософії. Копія такого висновку надається здобувачеві у місячний строк на його прохання. Якщо рішення ради про присудження ступеня доктора філософії скасовано МОН у зв'язку з порушенням радою процедури розгляду дисертації, така дисертація може бути подана здобувачем до захисту повторно. Якщо рішення ради про присудження ступеня доктора філософії скасовано МОН у зв'язку з порушенням вимог до дисертації та наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, така дисертація може

бути подана до захисту здобувачем повторно після її доопрацювання не раніше ніж через рік з дати прийняття рішення про скасування такого рішення ради. Якщо рішення ради про присудження ступеня доктора філософії скасовано МОН у зв'язку з порушенням академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, така дисертація не може повторно подаватися до захисту.

Апеляцію на рішення ради про відмову у присудженні ступеня доктора філософії здобувач може подати протягом двох місяців з дня захисту дисертації до закладу вищої освіти (наукової установи), в якому утворена рада, або до МОН. Розгляд апеляції у закладі вищої освіти (науковій установі), в якому утворена рада, здійснюється у порядку, встановленому таким закладом вищої освіти (науковою установою). На рішення МОН про скасування рішення ради про присудження ступеня доктора філософії здобувач може подати апеляцію до МОН не пізніше ніж через два місяці з дня його прийняття. У разі надходження апеляції МОН утворює апеляційну комісію із залученням фахівців за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача. Головою апеляційної комісії призначається, як правило, член атестаційної колегії МОН. Апеляційна комісія готує висновок, який підписується усіма членами комісії, для розгляду атестаційною колегією МОН. У разі коли апеляція не містить аргументів по суті виявлених недоліків, апеляційна комісія не утворюється. Рішення МОН за результатами розгляду апеляції може бути оскаржено у судовому порядку. У разі прийняття рішення суду щодо повторного розгляду дисертації та атестаційної справи здобувача такий розгляд здійснюється МОН із залученням фахівців, які не брали участі у попередній експертизі дисертації.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яка процедура проведення засідання спеціалізованої вченої ради?
2. В яких випадках здобувач має право зняти дисертацію із розгляду?
3. Які документи входять до атестаційної справи, що надсилається до МОН?
4. Хто може бути залучений до проведення експертизи дисертації МОН?
5. Який строк розгляду МОН дисертації та атестаційної справи здобувача?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Вимоги до рівня наукової кваліфікації здобувача

Здобувач повинен усвідомити, що до захисту дисертації він повинен підготувати дисертацію, опублікувати основні наукові результати у наукових публікаціях, набути теоретичні знання, уміння, навички та відповідні компетентності. Дисертація подається у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконується здобувачем особисто, повинна містити наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні та/або експериментальні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для певної галузі знань та підтверджуються документами, які засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчити про особистий внесок здобувача в науку та характеризуватися єдністю змісту. Вимоги щодо оформлення дисертації встановлюються МОН. Освітньо-наукова програма закладу вищої освіти (наукової установи) може встановлювати максимальний та/або мінімальний обсяг основного тексту дисертації відповідно до специфіки відповідної галузі знань та/або спеціальності.

Основні наукові результати дисертації повинні бути висвітлені не менше ніж у трьох наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації. До таких наукових публікацій зараховуються: не менше однієї статті в періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача. До такої публікації може прирівнюватися публікація у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії "А", або в закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus; статті в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України з присвоєнням категорії "Б" (замість однієї статті може бути зараховано монографію або розділ монографії, опублікованої у співавторстві). Наукова публікація у виданні, віднесеному до першого -

третього квартилів (Q 1 - Q 3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports, прирівнюється до двох публікацій, які зараховуються відповідно до абзацу першого цього пункту.

Наукові публікації зараховуються за темою дисертації з дотриманням таких умов: обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків; опублікування статей у наукових фахових виданнях, які на дату їх опублікування внесені до переліку наукових фахових видань України, затвердженого в установленому законодавством порядку; опублікування статей у наукових періодичних виданнях інших держав з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію здобувача, за умови повноти викладу матеріалів дисертації, що визначається радою; опублікування не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання. За темою дисертації не зараховуються наукові публікації, в яких повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях, що вже зараховані за темою дисертації.

Якщо в дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувач має спільні наукові публікації та документи про проведення дисертаційних досліджень, здобувач повинен відзначити такий факт у дисертації з обов'язковим зазначенням особистого внеску в такі публікації та документи. Здобувач засвідчує власним підписом на титульній сторінці дисертації, що подані до захисту наукові досягнення є його власним напрацюванням і всі запозичені ідеї, наукові результати, цитати супроводжуються належними посиланнями на їх авторів та джерела опублікування. Виявлення радою порушення академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) (далі - академічна доброчесність) в дисертації та/або наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, є підставою для відмови у присудженні ступеня доктора філософії без права її повторного захисту.

ЗАВДАННЯ

Проаналізувати відгук на дисертацію за напрямком дослідження.

Аспірант має вибрати будь-який відгук опонента на дисертацію за напрямком його власного дослідження та проаналізувати його з метою визначення основних критеріїв, за якими здійснюється експертиза дисертації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>

Про затвердження вимог до оформлення дисертації. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>

Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 15.01.2018 № 32 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text>

Етичний кодекс ученого України // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Основна література

Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.

Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.

Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.

- Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
- Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.
- П'ятницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.
- Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2017. 342 с.

Додаткова література

- Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / [за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової]. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.
- Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / [Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова]. Київ : Таксон, 2016. 234 с. // URL: http://www.univer.kharkov.ua/iTiages/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
- Бабаєв, Б. Д. Как подготовить и успешно защитить диссертацию по экономическим наукам ...Москва : Дашков и К, 2016. 348 с.
- Волков Ю. Г. Диссертация: Подготовка, защита, оформление: практ. пособ. / [под ред. Н. И. Загузова]. Москва: Гардарики, 2002. 160 с.
- Воротіна Л. І., Воротін В. Є., Гуткевич С. О. Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: посіб. для аспір. і здоб. наук. ступеня. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 76 с.
- Захаров Ю. В., Радченко М. І. Подання результатів у дисертаційній роботі: метод. реком. / [Український держ. морський техн. ун-т ім. адм. Макарова]. Миколаїв : УДМТУ, 2003. 22 с.
- Здобувачу наукового ступеня: метод. реком. / [упоряд. С. В. Сьомін]. Київ : МАУП, 2002. 184 с.
- Зосимов А. М., Голік В. П. Дисертаційні помилки. 2-е вид., перероб. та доп. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. 215 с. : рис., табл.
- Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навч. посіб. для аспірантів / [скл. С. С. Єрмаков. Харків : ХХІІІ, 1998. 96 с.
- Кузин Ф.А. Диссертация: Методика написания. Правила оформления, порядок защиты: практическое пособие для докторантов, аспирантов и магистров. 4-е изд., доп. Москва : Ось-89, 2011. 447 с.
- Методика и методология написания диссертационного исследования: учеб.-метод. пособие для аспирантов / [сост.: Обидина Ю. С., Леухин А. Н.]. Йошкар-Ола : МарГУ, 2015. 139 с.
- Пілющенко В. Л., Шкрабак І. В., Словенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навч. посіб. Київ : Дібра, 2004. 344 с.
- Райзберг Б.А. Диссертация и научная степень: пособ. для соискателей. 4-е изд., доп. Москва : ИНФРА-М, 2004. 416 с.
- Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах // URL : <http://www.saiup.org.ua/resursy/rekomendatsiyi-shhodovprovadzheniya-etychnyh-kodeksiv-v-ukrayinskyh-vyshhyh-navchalnyh-zakladah/>
- Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.- метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008.184 с.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЗАЛІКУ)

1. Загальна характеристика науково-дослідної діяльності.
2. Технологія наукової роботи.
3. Загальні вимоги до здобувачів наукових ступенів.
4. Дисертація: визначення поняття, основні види.
5. Цілі та завдання дисертаційної роботи.
6. Загальна схема дисертаційного дослідження.
7. Структура дисертаційного дослідження.
8. Вступ дисертаційної роботи та його структура.
9. Історіографія дослідження.
10. Джерельна база дослідження.
11. Методологія дослідження.
12. Основні розділи та висновки дисертаційної роботи.
13. Список використаних джерел та літератури.
14. Додатки дисертаційного дослідження.
15. Процедура призначення наукового керівника.
16. Вибір проблеми наукового дослідження та затвердження його теми.
17. Складання індивідуального плану та графіку виконання дисертаційної роботи.
18. Обґрунтування теми та усвідомлення актуальності її дослідження, відображення її зв'язку з науковими програмами, планами, темами.
19. Вибір об'єкта та предмета дослідження, формулювання мети дослідження.
20. Визначення хронологічних рамок та територіальних меж дослідження.
21. Оцінка стану опрацювання теми та визначення завдань дослідження.
22. Розробка структури дисертаційного дослідження.
23. Опрацювання та висвітлення стану наукового вивчення проблеми (вітчизняна та зарубіжна історіографія).
24. Аналіз та характеристика джерельної бази дослідження (неопубліковані та опубліковані джерела).
25. Розкриття теоретико-методологічної бази дослідження (категоріальний апарат, наукові принципи, підходи та методи дослідження).
26. Визначення наукової новизни та теоретичної значущості результатів дисертаційного дослідження.
27. Формулювання практичного значення одержаних результатів.
28. Вимоги до назви та мови виконання дисертаційної роботи.
29. Методика написання основних розділів дисертаційної роботи.
30. Написання висновків дослідження.
31. Оформлення списку використаних джерел та літератури.
32. Оформлення переліку умовних скорочень.
33. Висвітлення апробації результатів дисертаційного дослідження та кількості публікацій з досліджуваної проблеми..
34. Порядок посилань на авторів і літературу, з якої використані матеріали або окремі результати.
35. Дотримання принципів академічної доброчесності.
36. Вимоги до викладення змісту та результатів дослідження.
37. Зовнішня форма рукопису дисертаційної роботи.
38. Обсяги дисертаційного дослідження.
39. Вимоги до комп'ютерного набору, шрифту, відстаней та інтервалів, розміщення тексту на сторінці.
40. Вимоги до нумерації, оформлення малюнків та таблиць, вимоги до наукових посилань та цитування.
41. Дотримання бібліографічних стандартів.
42. Вимоги до оформлення додатків.
43. Наукова публікація: поняття, функції, основні види.

44. Мінімальна кількість та обсяг публікацій здобувача.
45. Наукова монографія, наукова стаття, тези наукової доповіді (повідомлення).
46. Методика підготовки та оформлення публікації.
47. Статті у вітчизняних та зарубіжних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз.
48. Наукові конференції, їх рівні та види. Заявка на право участі в конференції.
49. Підготовка тез наукової конференції.
50. Виступ на науковій конференції. Опублікування матеріалів конференції.
51. Попередня експертиза дисертації.
52. Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.
53. Спеціалізовані вчені ради закладів вищої освіти, порядок їх формування, склад та вимоги до членів ради.
54. Підготовка здобувача до захисту дисертації.
55. Перелік документів для проведення захисту дисертації.
56. Процедура прилюдного захисту дисертації.
57. Формування атестаційної справи здобувача.
58. Експертиза дисертації МОН України.
59. Затвердження атестаційною колегією МОН рішення ради про присудження ступеня доктора філософії.
60. Скасування рішення ради. Розгляд апеляцій.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

- Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 26 листопада 2015 р. // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах). Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>
- Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>
- Про затвердження вимог до оформлення дисертації. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text>
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України» від 15.01.2018 № 32 // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text>
- Етичний кодекс ученого України // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Основна література

- Антонюк В.С., Полонський Л.Г., Аверченко В.І., Малахов Ю.А. Методологія наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ, 2015. 276 с.
- Білуха М.Г. Основи наукових досліджень: Підручник. Київ: Вища школа, 1997. 271 с.
- Євтушенко М. Ю., Хижняк М. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 350 с.
- Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
- Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2003. 415 с.
- П'ятницька-Познякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі: Навчальний посібник. Київ, 2003. 352 с.
- Шейко В.М., Кушнарєнко М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. Київ: Знання, 2020. 342 с.

Додаткова література

- Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: кол. моногр. / [за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової]. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.
- Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / [Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова]. Київ : Таксон, 2016. 234 с. // URL: http://www.univer.kharkov.ua/iTiages/redactor/news/2016-09-07/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
- Алексєєв Ю. Т. Теоретичні проблеми вітчизняної історії і історіографії та джерелознавства / [за ред. Ю. Т. Алексєєва]. Київ Вищ. шк., 1993. 187 с.
- Бабаєв, Б. Д. Как подготовить и успешно защитить диссертацию по экономическим наукам ...Москва : Дашков и К, 2016. 348 с.
- Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособ. Киев: МАУП, 2002. 216 с.
- Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. Київ: АБУ, 2002. 480 с.

- Бірта, Г. О., Бургу Ю. Г. *Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. / [М-во освіти і науки України, Вищий навч. заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»].* Київ : Центр учбової літератури, 2014. 141 с.
- Бобилев В. П., Іванов І. І., Пройдак Ю. С. *Методологія та організація наукових досліджень: підруч.* Дніпро : ІМА-прес, 2014. 644 с.
- Бондаренко Г. В. *Теорія та методологія історії : прогр. й тестові завдання, основи курсу, словник понять і категорій : навч. посіб. / Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, каф. археології та спец. іст. дисциплін.* Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2011. 195 с.
- Вайндорф-Сысоева М. Е. *Технология исполнения и оформление научно-исследовательской работы: учеб.-метод. пособ.* Москва : ЦГЛ, 2006. 96 с.
- Владимирова Т. Л. *Язык и стиль научного текста // URL : http://portal.tpu.ru/SNARED/t/TATVLA_D/sechs/Tab1/Vladimirova_Posobie.pdf.* Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010.
- Волков Ю. Г. *Диссертация: Подготовка, защита, оформление: практ. пособ. / [под ред. Н. И. Загузова].* Москва: Гардарики, 2002. 160 с.
- Воротіна Л. І., Воротін В. Є., Гуткевич С. О. *Кандидатська дисертація: методика написання і захисту: посіб. для аспір. і здоб. наук. ступеня.* Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 76 с.
- Гоцуляк В. В. *Дидактичний вимір теоретико-методологічних засад історичного пізнання // URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/76865/26-Hotsulyak.pdf?sequence=1>*
- Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб.* Харків : Право, 2017. 447 с.
- Демківський А. В., Безус П. І. *Основи методології наукових досліджень : навч. посібн.* Київ : Акад. муніцип. упр., 2012. 276 с.
- Дробот О. В. *Професійна свідомість керівника : навч. посіб.* Київ : Талком, 2016. 340 с.
- Єріна А. М., Захожай В. Б., Єрін Д. Л. *Методологія наукових досліджень: навчальний посібник.* Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.
- Законодавство України у сфері інтелектуальної власності (Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти / [упор. М. М. Шевченко, Б. Г. Чижевський, С. В. Семенюк, Г. О. Андрощук]. Київ : Парламентське видавництво, 2013. 704 с.
- Законодавство України у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності (Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти / [упор. М. М. Шевченко, Б. Г. Чижевський, С. В. Семенюк, Г. О. Андрощук]. Київ : Парламентське видавництво, 2013. 400 с.
- Захаров Ю. В., Радченко М. І. *Подання результатів у дисертаційній роботі: метод. реком. / [Український держ. морський техн. ун-т ім. адм. Макарова].* Миколаїв : УДМТУ, 2003. 22 с.
- Зашкільняк Л. *Методологія історії від давнини до сучасності.* Львів : ЛДУ, 1999. 226 с.
- Здобувачу наукового ступеня: метод. реком. / [упоряд. С. В. Сьомін]. Київ : МАУП, 2002. 184 с.
- Зосимов А. М., Голік В. П. *Дисертаційні помилки. 2-е вид., перероб. та доп.* Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. 215 с. : рис., табл.
- Іванов В. В. *Методология исторической науки.* Москва : Высш. шк., 1995. 320 с.
- Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. *Методологія наукових досліджень: навч. посіб.* Днівськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
- Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: навч. посіб. для аспірантів / [скл. С. С. Єрмаков. Харків : ХХІІІ, 1998. 96 с.
- Клименюк О.В. *Методологія та методи наукового дослідження: навч. посіб.* Київ : Міленіум, 2005. 186 с.
- Клочков І. В. В. *Копнін та формування методологічних принципів наукового дослідження // URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jsru/bitstream/123456789/508/1/1.pdf>*
- Ковальченко І. Д. *Методы исторического исследования.* Изд. 2. Москва : Наука, 2003. 486 с.
- Колоїз Ж. В. *Академічне письмо та риторика : практикум.* Кривий Ріг : КДПУ, 2018. 196 с.
- Конверський А.Є. *Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ., курсантів, аспірантів та ад'юнктів / [за ред. А.Є. Конверського].* Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

- Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2010, 176 с.
- Космина В. Г. Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу : монографія. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2011. 310 с.
- Кохановский В. П., Лешкевич Т. П., Матяш Т. П., Фахти Т. Б. Философия науки в вопросах и ответах: учеб. пособ. для аспирантов. Ростов н/Д: «Феникс», 2006. 352 с.
- Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
- Кузин Ф.А. Диссертация: Методика написания. Правила оформления, порядок защиты: практическое пособие для докторантов, аспирантов и магистров. 4-е изд., доп. Москва : Ось-89, 2011. 447 с.
- Кузьмін О. С. Історичний процес: теорія та методологія дослідження. Житомир: М. Косенко, 2003. 176 с.
- Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.
- Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка, 2005. 124 с. // URL: [Http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/kl_mspnd.pdf](http://library.tneu.edu.ua/files/EVD/kl_mspnd.pdf)
- Лесечко М. Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика: навч. посіб. Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002. 300 с.
- Лукашевич В.К. Основы методологии научных исследований: учеб. пособ. для студ. вузов. Минск : ООО «Элайда», 2001. 104 с.
- Мазур Л. Н. Методы исторического исследования: учеб. пособ. 2-е изд. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2010. 608 с.
- Майбутнє минулого : нові підходи до української історії / [ред. С. Плохій]. Кембридж, Массачусетс : Вид-во Гарвардського ун-ту, 2016. 506 с.
- Манкейм Дж. Б., Рич Р. К. Политология. Методы исследования. Москва : Наука, 1997. 248 с.
- Мельник Л. Г. Предмет и методология исторической науки. Москва : Наука, 1995. 735 с.
- Методика и методология написания диссертационного исследования: учеб.-метод. пособие для аспирантов / [сост.: Обидина Ю. С., Леухин А. Н.]. Йошкар-Ола : МарГУ, 2015. 139 с.
- Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [С. Е. Важинський, Т. І. Щербак]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
- Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / [В. П. Волков, М. А. Подригало, О. П. Кравченко та ін.; Харк. нац. автомоб.-дорож. ун-т та ін.]. Луганськ : СНУ, 2009. 351 с.
- Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [уклад. В. М. Михайлов та ін.]. Харків : ХДУХТ, 2014. 220 с.
- Методы исследований и организация экспериментов / [под ред. проф. К. П. Власова]. Харьков: Изд-во «Гуманитарный центр», 2002. 256 с.
- Овсієнко Л. М. Науковий текст як лінгвістична одиниця і комунікативний феномен // URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua /file/issue_60/28.pdf
- Орлов В. М., Новицька Сцкевич І. В. Основи методології наукових досліджень в економіці зв'язку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [ННІ економіки та менеджменту]. Одеса : ВМВ, 2011. 250 с.
- Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студ., курсант., аспірантів і ад'юнктів / [за ред. А. Є. Конверського]. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
- Отяч О. М. Методологічні принципи наукового дослідження // URL : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2010_76/Otych.pdf
- Пілющенко В. Л., Шкрабак І. В., Словенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навч. посіб. Київ : Дібра, 2004. 344 с.
- Попковская П. Я. Методология научных исследований. Минск : Информ-прес, 2006. 182 с.
- Райзберг Б.А. Диссертация и научная степень: пособ. для соискателей. 4-е изд., доп. Москва : ИНФРА-М, 2004. 416 с.
- Рамазанов С. П. Проблема ценности в истории: историографические и методологические аспекты. Волгоград : Водоградоград. науч. изд-во, 2006. 128 с.

- Санцевич А. В. Методика исторического исследования. 2-е изд. перераб., доп. / [отв. ред. Ф. П. Шевченко]. Киев : Наук. думка, 1990. 212 с.
- Сисоева С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підруч. для магістрів. Рівне: Вид-во «Волинські береги», 2013. 360 с.
- Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах // URL : <http://www.saiup.org.ua/resursy/rekomendatsiyi-shhodo-vprovadzhennya-etychnyh-kodeksiv-v-ukrayinskyh-vyshhyh-nav-chalnyh-zakladah/>
- Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень. Київ : Знання, 2005. 309 с.
- Сурмин Ю. П. Социальный эксперимент: очерки методологии. Киев : Вища школа, 1991. 222 с.
- Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособ. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
- Сурмин Ю. П., Бидзюра И. П. Социология: методология и концептуалистика современных исследований. Киев : Освіта України, 2012. 556 с.
- Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Методология и методы социологических исследований. Киев : МАУП, 2000. 304 с.
- Сурмін Ю. П. Майстерня вченого: підруч. для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
- Сурмін Ю. П. Методологія галузі науки «Державне управління»: монографія. Київ : НАДУ, 2012. 372 с.
- Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
- Тельвак В. Історіософія та методологія історії: Конспект лекцій. Дрогобич, 1999. 106 с.
- Теоретичні проблеми вітчизняної історії, історіографії та джерелознавства / [за ред. Ю. М. Алексеева]. Київ : Вищ. шк., 1993. 187 с.
- Теория и методология исторической науки. Терминологический словарь. / [отв. ред. А. О. Чубарьян]. Москва : Аквилон, 2014. 576 с.
- Тихонкова І. О. Список літератури наукової статті – важливий індикатор якості статті (як не мати зайвого клопоту з його оформленням) // Наука України у світовому інформаційному просторі: [зб. наук. пр.] / НАН України. Київ, 2015. Вип. 11. С. 100–106.
- Тош Дж. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. Москва : Весь мир, 2000. 296 с.
- Уведення в науково-педагогічну діяльність: навч. посіб. / [В. В. Іваненко, Г. Г. Кривчик, І. С. Накашидзе]. Дніпро : ЛПРА, 2018. 120 с.
- Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового дослідження: наук.-метод. посіб. Київ : Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.
- Філінюк А.Г., Трембіцький А.М. Наукова робота студента: методичні рекомендації для студентів і магістрантів усіх спеціальностей і форм навчання. – Кам'янець-Подільський, 2007.
- Щедровицкий Г. П. Философия. Наука. Методология / [ред.-сост. А. А. Пископель, В. Р. Рокитянский, Л. П. Щедровицкий]. Москва : ШК. Культ. Политики. 1997. 656 с.
- Юринець В. Є., Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
- Яковенко Н. В. Вступ до історії. Київ : Критика, 2007. 372 с.
- Ясь О. Історик і стиль: Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.): У 2 ч. / [за ред. В. А. Смолія]. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. Ч. І. 587 с.
- Ясь О. Історик і стиль: Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.): У 2 ч. / [за ред. В. А. Смолія]. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2014. Ч. ІІ. 650 с.